

Agrarische Bedrijfsoverdracht

De financiële en fiscale gevolgen voor
zowel de overdrager als de overnemer

- ONDERZOEKSOPDRACHT -

Auteur: Marian Elenbaas (00068783)

Opleiding: Finance & Control

Vak: Afstudeerstage BE (CU13260), Semester 2

Versienummer: 1

Begeleidend docent: mr. E.W.C.M. Rampaart

Stagebegeleider: L.J.J. van Kruiningen MSc LLM

Datum van uitgave: 29 mei 2018

Agrarische Bedrijfsoverdracht

De financiële en fiscale gevolgen voor
zowel de overdrager als de overnemer

- ONDERZOEKSOPDRACHT -

Auteur: Marian Elenbaas (00068783)

Opleiding: Finance & Control

Vak: Afstudeerstage BE (CU13260), Semester 2

Competentie 1: Opstellen van financieel
economisch informatie voor besluitvorming en
verantwoording

Begeleidend docent: mr. E.W.C.M. Rampaart

Stagebegeleider: L.J.J. van Kruiningen MSc LLM

Versienummer: 1

Datum van uitgave: 29 mei 2018

‘Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door middel van fotokopieën, opnamen, of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur. © Copyright.2018, University of Applied Sciences Vllissingen.’

Samenvatting

Aanleiding De bedrijfsopvolging is één van de belangrijkste aspecten van een familiebedrijf. Accountants en fiscalisten spelen een belangrijke rol bij de overdracht. Door toepassing van de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) is het mogelijk dat geen of weinig erf- of schenkbelasting wordt betaald. Het is belangrijk dat bedrijfsoverdrachten goed verlopen en niet worden belemmerd door belastingheffing op het moment van de overdracht.

Theorie Een bedrijfsoverdracht kan op verschillende manieren plaatsvinden. Zo kan het bedrijf worden overgedragen door middel van familiale opvolging, verkoop aan derden of familiale controle. De bedrijfsoverdracht bestaat uit een drietal fasen: de oriëntatiefase, de voorbereidingsfase en de daadwerkelijke overdracht. In de voorbereidingsfase wordt de overnamesom bepaald en een eventuele schenking op de overnamesom. Ook kan de gewenste financiering worden vastgesteld. Bij de bepaling van de overnamesom en financiering moet rekening worden gehouden met de fiscale faciliteiten voor zowel de overdrager als de overnemer. Door rekening te houden deze faciliteiten, kan de meest gunstige overnamesom en financiering worden bepaald.

Methode Het onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek. Het theoriegedeelte is opgesteld door middel van archiefonderzoek (deskresearch). Het praktijkgedeelte is gebaseerd op twee gehouden interviews. Dit zijn half-gestructureerde interviews. Voorafgaand aan de interviews is een topiclijst opgesteld. Het eerste interview, gehouden met de accountmanager en fiscalist, heeft betrekking op de meest gunstige wijze van overdracht. Het tweede interview is gehouden met de cliënt om extra informatie te verkrijgen omtrent de bedrijfsoverdracht.

Resultaten In de resultaten zijn de ruisende en geruisloze bedrijfsoverdracht uiteengezet. Tevens is de situatie tussen schenken en vererven uitgewerkt. Op basis van de interviews kan vastgesteld worden op welke wijze de bedrijfsoverdracht het meest gunstig kan plaatsvinden. Aan de hand van de uitkomsten is de ruisende bedrijfsoverdracht het meest gunstig. Daarnaast is het gunstiger het bedrijf nu over te dragen door middel van schenking en niet te wachten tot het overlijden van de overdrager.

Discussie De gekozen waarderingsmethoden van het bedrijf sluiten aan bij de theorie. Uit de theorie blijkt het belang van de bedrijfsopvolgingsregeling. Dit is met name ook in de praktijksituatie terug te zien. De bedrijfsoverdracht betreft slechts één casus, waardoor het onderzoek niet representatief is.

Conclusie Door middel van het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de ruisende overdracht het meest gunstig is, met name omdat het bedrijfsgebouw overgedragen zal worden naar het privévermogen van Kees. Het schenken van het bedrijf is gunstiger dan de vererving, omdat de bedrijfsopvolgingsregeling onder druk staat. Kees kan bij de bedrijfsoverdracht zijn huidige bank- en spaartegoeden handhaven en voor Jasper en Moniek is de financiering tevens haalbaar.

Aanbevelingen Aanbevolen wordt het bedrijf ruisend over te dragen aan Jasper en Moniek. Tevens wordt aanbevolen het bedrijf te schenken en niet te wachten tot het moment van overlijden. Een vervolgonderzoek is niet mogelijk, doordat aan de hand van dit onderzoek de casus volledig is afgerond.

Abstract

Reason Business succession is one of the most important aspects of a family business. Accountants and tax specialists play an important role in the transfer of the business. Applying the business successions scheme (BOR) makes it possible to pay considerable less or none inheritance- or gift tax. It is important that business transfers go smoothly and are not held up by taxation at the time of the transfer.

Theory A business transfer can take place in various ways. The business can be transferred through family succession, sale to third parties or family control. The business transfer consists of three phases: the orientation phase, the preparation phase and the actual transfer. In the preparation phase, the acquisition sum and the eventual donation to the acquisition sum is determined. In addition, the desired financing can be decided. After determining the acquisition price and financing, the fiscal facilities for both the transferor and the transferee must be taken into account. By doing this, the most favorable acquisition sum and financing can be determined.

Method The research concerns a qualitative study. The theoretical framework was drawn up by means of desk research. The practical part is based on two interviews. These are semi-structured interviews. A topic list was drawn up prior to the interviews. The first interview, held with the account manager and tax specialist, relates to the most favorable way of transfer. The second interview, held with the client, obtain additional information about the business transfer.

Results The results show the rushing business transfer and the business transfer without settlement with the tax authorities. In addition, the situation between donating and sourcing has been worked out. On the basis of the interviews, it can be determined how the business transfer can be most favorable. Based on the results, the rushing business transfer is the most favorable. In addition, it is more advantageous to transfer the company by means of donation and not to wait until the death of the transferor.

Discussion The chosen valuation methods of the company are in line with the theory. The theory shows the importance of the business succession scheme. This is particularly reflected in the practical situation. The transfer of business involves only one case, therefore the investigation is not representative.

Conclusion By means of the research it can be concluded that the rushing transfer is the most favorable, especially because the company building will be transferred to Kees' private capital. Furthermore, the donation of the business is more favorable than the inheritance, because the business succession scheme is under pressure. Kees is able to maintain his current bank and savings balances during the business transfer and the financing is feasible for Jasper and Moniek.

Recommendations It is recommended to transfer the company in a rustling way to Jasper and Moniek. In addition, it is optional that the company will be donated instead of wait until the moment of death. A follow-up investigation is not possible, because the case has been fully completed on the basis of this investigation.

Voorwoord

Voor u ligt mijn scriptie ter afsluiting van de bachelor Finance & Control aan de HZ University of Applied Sciences te Vlissingen. Het onderzoek is gemaakt tijdens mijn afstudeerstage bij Accon avm op de fiscale afdeling. Vanaf september 2017 ben ik bezig geweest met de voorbereidingen en het schrijven van mijn scriptie.

Dit onderzoek betreft een bedrijfsoverdracht binnen de familie, gemaakt in opdracht voor een cliënt van Accon avm. Het doel van het onderzoek is te verklaren op welke manier het bedrijf het meest gunstig kan worden overgedragen. Door het maken van berekeningen en onderzoek vanuit de theorie, ben ik gekomen tot het uiteindelijke resultaat.

Graag wil ik een aantal personen bedanken voor de hulp en ondersteuning tijdens mijn scriptie. In het bijzonder mijn stagebegeleider vanuit Accon, Leon van Kruiningen, voor de goede begeleiding tijdens het afstudeertraject. Een betere begeleiding en stageplaats kan je naar mijn mening niet wensen! Tevens wil ik al mijn andere collega's van Accon avm hartelijk bedanken voor alle hulp, met name ook Arnold van den Ende, die ervoor open stond mee te werken aan het interview en het verbeteren van mijn scriptie.

Ook wil ik ook familie Schuit bedanken dat ik de mogelijkheid heb gekregen mijn scriptie over hun bedrijf te schrijven. Zonder de medewerking van hen, had dit onderzoek niet tot succes kunnen leiden. Ook wil ik mijn begeleiders vanuit de HZ, meneer Rampaart en meneer Meerschaert, bedanken voor de fijne samenwerking en de begeleiding tijdens mijn afstudeertraject. Tot slot wil ik mijn vrienden en familie bedanken voor de wijze woorden, hulp en steun.

Marian Elenbaas
Goes, mei 2018

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Abstract	3
Voorwoord	4
Hoofdstuk 1: Inleiding	7
1.1 Inleiding	7
1.2 Aanleiding	7
1.3 Probleemstelling	8
1.4 Casusbeschrijving	9
1.5 Hoofdvraag en deelvragen	10
1.4.1 Theoretische deelvragen	10
1.4.2 Praktische deelvragen	10
1.6 Doelstelling	10
1.7 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie	11
1.8 Methodologie	11
1.9 Leeswijzer	11
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	12
2.1 Inleiding theoretische kader	12
2.2 Bedrijfsoverdracht	12
2.2.1 Soorten bedrijfsoverdracht	12
2.2.2 Fasen van de bedrijfsoverdracht	13
2.3 Financiering	14
2.4 Fiscale aspecten	15
2.4.1 Belastingheffing bij een bedrijfsoverdracht	15
2.4.2 Ruisende of geruisloze bedrijfsoverdracht	17
2.4.3 Opvolgingsfaciliteiten	19
Hoofdstuk 3: Methodologie	24
3.1 Inleiding	24
3.2 Onderzoeksstrategie	24
3.3 Onderzoeksmethode	24
3.4 Verantwoording onderzoeksgroep/steekproef	26
3.5 Data-analyse	26
3.6 Betrouwbaarheid	27
3.7 Validiteit	27
Hoofdstuk 4: Resultaten	29

4.1 Inleiding	29
4.1.1 Jaar van overdracht	29
4.1.2 Belangrijke aspecten bij de bedrijfsoverdracht	29
4.2 Financiële resultaten bij de bedrijfsoverdracht	30
4.2.1 Waardebepaling en overnamesom Schuit V.O.F.	30
4.2.2 Verzorgde oude dag Kees	32
4.2.3 Financiering van de overnamesom	32
4.2.4 Meerjarenbegrotingen	33
4.3 Fiscale resultaten bij de bedrijfsoverdracht	34
4.3.1 Ruisende overdracht	34
4.3.2 Geruisloze overdracht	35
4.3.3 Fiscale gevolgen na de bedrijfsoverdracht voor Jasper en Moniek	36
4.3.4 Verschuldigde schenkbelasting	36
4.3.5 Verschuldigde erfbelasting	37
4.3.6 Situatie na de bedrijfsoverdracht	40
Hoofdstuk 5: Discussie	41
5.1 Inleiding	41
5.2 Confrontatie theorie en praktijk	41
5.3 Confrontatie praktijkresultaten onderling	42
5.4 Reflectie op het onderzoek	42
Hoofdstuk 6: Conclusie en aanbevelingen	44
6.1 Inleiding	44
6.2 Conclusie	44
6.3 Aanbevelingen	47
Begrippenlijst	48
Literatuurlijst	49

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal allereerst de aanleiding van het onderzoek worden beschreven, gevolgd door de probleemstelling. Naar aanleiding van de probleemstelling wordt vervolgens een hoofdvraag opgesteld, met bijbehorende theoretische en praktische deelvragen. Daarna zal de doelstelling van het onderzoek worden beschreven. Afgesloten wordt met een leeswijzer van het onderzoek.

1.2 Aanleiding

Familiebedrijven leveren een buitengewoon belangrijke bijdrage aan de West-Europese economie (Lange-Snijders, Nieuwenhuizen, & Nooijer, 2015). Ze zijn een belangrijke motor voor de Nederlandse economie (Lange & Nieuwenhuizen, 2015). Uit cijfers van het CBS blijkt dat familiebedrijven goed zijn voor 27% van de totale omzet van alle bedrijven. Begin 2016 telde Nederland ongeveer 278.000 familiebedrijven. Dit betrof 71% van alle bedrijven (RTLZ, 2017). Volgens Dormaar (2017) hebben werknemers en klanten meer vertrouwen in familiebedrijven dan in andere organisaties. Roberto Flören, hoogleraar Familiebedrijven en Bedrijfsoverdracht, ziet dat in Nederland het vertrouwen in familiebedrijven hoog is. Hij noemt hierbij als voorbeeld de wijze van financiering. Familiebedrijven zijn vaak behoudend gefinancierd en in familiebedrijven zit vaak veel eigen vermogen. Volgens Flören is het moeilijk om een bedrijf over te nemen en in de voetsporen van de oude generatie verder te gaan. Wederzijds vertrouwen tussen de overdrager en overnemer is hierbij belangrijk (Dormaar, 2017).

Naast de financiering en het aantrekken en vasthouden van goede werknemers, is de bedrijfsopvolging één van de belangrijkste aspecten van een familiebedrijf (Lange-Snijders, Nieuwenhuizen, & Nooijer, 2015). Ook Born (2017) geeft aan dat de overdracht van leiding en eigendom één van de belangrijkste gebeurtenissen is in de levensloop van een familiebedrijf. Volgens Lex van Teeffelen is inzicht in de omvang van de problematiek omtrent de bedrijfsopvolging een belangrijk onderwerp. Dit inzicht is van belang, omdat de impact ervan op de economie groot is. De bedrijfsoverdracht is een complex traject, waarbij ook fiscale en juridische aspecten belangrijk zijn. Het ontbreekt overdragers dikwijls aan ervaring, waardoor bij vrijwel elke overname adviseurs zijn betrokken (Teeffelen & Hajee, 2013). Dit bevestigen ook Cromheecke en Espen (2014). Zij geven aan dat bedrijfsopvolging van familiebedrijven een ingewikkeld proces is, waarbij in een vroeg stadium al veel zaken geregeld moeten worden. Goede voorbereiding en ondersteuning van experts zijn daarom belangrijk.

De bedrijfsopvolging kan op verschillende manieren plaatsvinden. Zo is het mogelijk dat nabestaanden het familiebedrijf erven. Tevens is het mogelijk dat het bedrijf bij leven aan de kinderen wordt geschonken of dat het familiebedrijf aan de kinderen of derden wordt verkocht (Leijten, 2014). Indien de overnemer geen zakelijke prijs betaalt, kan het zijn dat de overnemende partij erf- of schenkbelasting moet betalen. Via de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR) is het mogelijk dat geen of weinig belasting wordt betaald (Rosenboom et al, 2014). Het doel van de BOR is de continuïteit van het familiebedrijf te waarborgen (FD, 2016). De continuïteit van bedrijven is belangrijk voor de Nederlandse economie. Daarom is het belangrijk dat bedrijfsoverdrachten goed verlopen en niet worden belemmerd door belastingheffing op het moment van de overdracht (Lange & Nieuwenhuizen, 2015).

1.3 Probleemstelling

Kees Schuit (65 jaar) is vrijgezel en heeft geen kinderen. Hij is in het bezit van een eenmanszaak met behoorlijk wat familievermogen, die hij in het verleden van zijn ouders heeft overgenomen. Hij heeft ongeveer 20 hectare grond in eigendom. Kees is zijn hele leven akkerbouwer geweest. Kees is de afgelopen jaar vaak ziek geweest en zijn gezondheid gaat achteruit. Tevens is bij hem Parkinson geconstateerd. Het is voor hem daarom niet meer mogelijk het fysieke werk met machines op het land van zijn akkerbouwbedrijf zelf te doen en zal hierdoor het werk los moeten laten. Om deze redenen wil Kees daarom afstand doen van het bedrijf.

Wanneer Kees het bedrijf niet meer zelf kan beboeren, heeft Kees een aantal opties. Zo heeft hij de optie met loonwerkers contracten af te sluiten, zodat zij de grond voor hem beboeren. Hij kan hierbij tevens contractueel laten vastleggen dat zij alle exploitatierisico's dragen, waardoor hijzelf geen exploitatierisico's meer loopt. De Belastingdienst zal in dit geval stellen dat hij geen onderneming meer drijft voor box 1 van de inkomstenbelasting. Zijn vermogensbestanddelen zullen hierdoor verplaatst moeten worden van box 1 naar box 3, waardoor hij als gevolg hiervan meer belasting zal moeten betalen. Daarnaast kan hij geen gebruik meer maken van de ondernemersfaciliteiten, zoals de zelfstandigenaftrek en de MKB-winstvrijstelling. Als Kees vervolgens komt te overlijden, zijn krachtens het testament zijn zus, neef en nicht voor gelijke delen erfgenaam. Op het moment dat zij regulier vermogen erven, niet kwalificerend als ondernemingsvermogen, zijn zij daarover erfbelasting verschuldigd.

Kees kan ook overeenkomen dat de loonwerkers zijn grond beboeren en hijzelf het exploitatierisico blijft lopen voor de opbrengst van de gewassen. In dit geval kan het akkerbouwbedrijf in fiscale zin (voor box 1) een echte onderneming blijven en kan de huidige bedrijfsvoering gecontinueerd worden. Deze situatie is in fiscaal opzicht ook gunstiger voor Kees, omdat zijn vermogensbestanddelen in dit geval tot box 1 blijven behoren. Ook kan hij gebruik blijven maken van de ondernemersfaciliteiten. Als Kees dan komt te overlijden, kunnen de erfgenamen voor de erfbelasting een beroep doen op de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR), waardoor zij het bedrijf grotendeels onbelast voor de erfbelasting kunnen verkrijgen. Op deze manier blijft het familievermogen in stand, hoeft Kees tussentijds geen grond te verkopen om het bedrijf draaiende te houden en kan zoveel mogelijk vermogen worden doorgeschoven naar de volgende generatie.

Voor de aanstaande bedrijfsoverdracht heeft Kees de mogelijkheid het bedrijf over te dragen aan familieleden, maar heeft ook de keuze het bedrijf te verkopen aan derden. Uittreden is voor Kees gevoelig vanwege de band die hij heeft met de grond en zijn stille wens om het bedrijf voort te zetten tot het moment van overlijden. Het verkopen van het bedrijf aan derden is voor hem geen optie. Kees heeft om die reden besloten het bedrijf over te gaan dragen aan zijn neef Jasper en zijn nicht Moniek (kinderen van zijn zus).

De achteruitlopende gezondheid van Kees maakt de problematiek actueler en urgenter. Doordat Kees zijn akkerbouwbedrijf niet meer zelf voort kan zetten, wil hij het akkerbouwbedrijf zo gunstig mogelijk overdragen aan zijn neef Jasper en nicht Moniek.

*De namen hierboven zijn wegens privacy redenen gefingeerd.

1.4 Casusbeschrijving

Voorheen was het bedrijf een eenmanszaak. In verband met de toekomstige bedrijfsopvolging zijn neef Jasper en nicht Moniek in 2010 toegetreden tot het bedrijf en zijn zij vanaf dat moment hoofdelijk aansprakelijk geworden. Per 1 januari 2010 is de juridische structuur aangepast en hierdoor is van de eenmanszaak een vennootschap onder firma geworden. Fiscaal en juridisch staat de structuur voor de toekomstige bedrijfsoverdracht dus al vast. Kees heeft ook buitenvennootschappelijk ondernemingsvermogen (persoonlijke onderneming - P.O.). Van deze persoonlijke onderneming is Kees 100% juridisch en economisch eigenaar. In de persoonlijke onderneming zijn het bedrijfsgebouw en de ondergrond opgenomen. Tevens bezit de persoonlijke onderneming aandelen (LLB's) Cosun. Kees heeft de persoonlijke onderneming (P.O.) beschikbaar gesteld aan de V.O.F. Jasper en Moniek draaien al mee in het bedrijf, maar doen op dit moment zelf weinig tot niets, omdat al het werk nog door Kees wordt verricht.

Uit de akte van vennootschap onder firma blijken de volgende eigendomsverhoudingen binnen de V.O.F.:

Onderwerp	Eigendomsverhouding
Winsten	Kees: 70% Jasper: 15% Moniek: 15%
Verliezen	Kees: 100% Jasper: 0% Moniek: 0%
Meerwaarde en vervreemding van grond	Kees: 80% Jasper: 10% Moniek: 10%

Bij de bedrijfsoverdracht zal Kees uit de V.O.F. treden en worden Jasper en Moniek beide voor 50% aansprakelijk.

Na de bedrijfsoverdracht gaan Jasper en Moniek samen werken met een samenwerkingsverband. Het een samenwerkingsverband van ongeveer vijf bedrijven. Zij gaan werken met deeltelteeltovereenkomsten. Dit betekent dat de V.O.F. de gronden ter beschikking stelt en dat de samenwerkende partij de grond onder voorwaarden erbij zal beboeren. Zij verrichten de werkzaamheden, zijn verantwoordelijk voor de inkoop en ook voor de verkoop. Naast de samenwerking met de derde partij ontvangen Jasper en Moniek jaarlijks de EU-steun door middel van de betalingsrechten.

Jasper en Moniek ontvangen vanuit de samenwerkende partij voor de inbreng van de grond een vaste vergoeding per hectare plus een aandeel in de restwinst van de producten. Voor verlies op de producten worden Jasper en Moniek uitgesloten, omdat de verantwoording ligt bij de teler. Dit is de samenwerkende partner in dit geval. Het werken met de deeltelteeltovereenkomsten kan in de basis geen gevolgen hebben voor de bedrijfsopvolgingsregeling. Het ondernemersrisico blijven zij lopen voor de opbrengst van de gewassen en het aandeel in de winst. Ook zijn Jasper en Moniek verantwoordelijk voor verdere kosten van het bedrijf. Zo lopen zij bijvoorbeeld het risico dat de betalingsrechten vervallen in 2020, waardoor een deel van de vaste inkomsten wegvallen. Ook zijn zij verantwoordelijk voor de kosten van bijvoorbeeld drainage. Op deze manier blijven zij ondernemersrisico lopen en heeft dit geen gevolgen voor de bedrijfsopvolgingsregeling. Het is hierbij wel belangrijk dat zij aan de voortzettingstermijn van 5 jaar voldoen (Ende, 2018).

1.5 Hoofdvraag en deelvragen

Naar aanleiding van de bovenstaande probleemstelling is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Op welke wijze kan de bedrijfsoverdracht door Kees aan Jasper en Moniek op financieel en fiscaal gebied het meest gunstig plaatsvinden?

Om tot een goede beantwoording van de hoofdvraag te komen, zijn 7 deelvragen opgesteld. Deze kunnen worden gesplitst in theoretische- en praktische deelvragen.

1.4.1 Theoretische deelvragen

De theoretische deelvragen hebben betrekking op de bedrijfsoverdracht en bevatten zowel financiële als fiscale aspecten.

1. Welke factoren spelen een rol bij de bedrijfsoverdracht op financieel gebied?
2. Welke factoren spelen een rol bij de bedrijfsoverdracht op fiscaal gebied?

1.4.2 Praktische deelvragen

De praktische deelvragen hebben betrekking op de aspecten die voor Kees van belang zijn bij de bedrijfsoverdracht en het gunstig overdragen van het familiebedrijf aan Jasper en Moniek.

3. Welke aspecten zijn voor Kees belangrijk bij de bedrijfsoverdracht?
4. Op welke wijze kan de bedrijfsoverdracht plaatsvinden, op een zodanige manier dat Kees een verzorgde oude dag overhoudt?
5. Hoe dient de financiering plaats te vinden, zodat deze voor de overnemende neef Jasper en nicht Moniek haalbaar is?
6. Is het gunstiger dat het bedrijf wordt overgedragen aan Jasper en Moniek door middel van schenking of overdracht door vererving?
7. Hoe kan het bedrijf fiscaal gunstig worden overgedragen gelet op de inkomsten-, omzet- en de overdrachtsbelasting?

1.6 Doelstelling

Het doel van het onderzoek is om te verklaren op welke wijze de bedrijfsoverdracht op financieel en fiscaal gebied het meest gunstig kan plaatsvinden aan neef Jasper en nicht Moniek. Hierbij zal worden ingegaan op de verschillende factoren die een rol spelen bij de bedrijfsoverdracht. Door middel van een interview zal eerst worden gekeken welke aspecten Kees belangrijk vindt bij de bedrijfsoverdracht. Hier zal in het onderzoek vervolgens rekening mee worden gehouden. Daarna zal dieper worden ingegaan op de financiële en fiscale aspecten die een rol spelen bij de bedrijfsoverdracht. Bij de financiële aspecten zullen de verzorgde oude dag van Kees en de haalbaarheid van de financiering voor Jasper en Moniek aan de orde komen. Bij de fiscale aspecten gaat het met name om het gunstig overdragen van het familiebedrijf, gelet op de erf-, schenk-, inkomsten-, omzet- en de overdrachtsbelasting. Het onderzoek richt zich op beide partijen. Om het onderzoek zo goed en volledig mogelijk uit te voeren, zal gebruik gemaakt worden van interviews. Aan de hand van de uitkomsten zal verklaard en berekend worden op welke wijze het bedrijf het meest gunstig kan worden overgedragen aan Jasper en Moniek.

1.7 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

Door middel van de gecombineerde opdracht zal veel kennis worden verworven en worden veel vaardigheden worden geleerd. De opdracht is hierdoor een goede voorbereiding op de toekomstige beroepsuitoefening. De cliënten uit het onderzoek hebben weinig kennis omtrent de bedrijfsoverdracht. Door middel van dit onderzoek zullen zij geholpen worden, zodat de bedrijfsoverdracht op een gunstige manier kan plaatsvinden. De berekeningen omtrent de bedrijfsoverdracht zullen voor hen worden gemaakt en nader worden toegelicht in een bespreking. In de berekening is tevens rekening gehouden met de wensen van Kees. De verdere zaken omtrent de gehele bedrijfsoverdracht zullen voor hen worden geregeld. Op deze manier kunnen zij geholpen worden met de bedrijfsoverdracht en hoeven zij zich niet verder te verdiepen in het proces.

1.8 Methodologie

Dit onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek. In dit onderzoek is van tevoren nog niet bekend wat het antwoord zal zijn op de onderzoeksvraag. Over het onderwerp is tevens weinig voorkennis aanwezig. In het theoretische gedeelte van het onderzoek zal gebruik worden gemaakt van archiefonderzoek (deskresearch). Bestaand materiaal zal worden geanalyseerd door middel van een secundaire analyse. Het praktische gedeelte betreft een casestudy. In dit gedeelte worden enkele typerende gevallen gekozen om een probleem of situatie te beschrijven. Hierbij zullen twee interviews worden afgenomen. Eén interview zal worden afgenomen met de cliënt. Het andere interview zal plaatsvinden met een fiscalist (dhr. Van Kruiningen) en een accountmanager (dhr. Van den Ende) samen. Dit zijn half-gestructureerde interviews. Vooraf zal een gestructureerde lijst (topiclijst) met vragen worden opgesteld, waarbij tevens ruimte is voor de inbreng van de respondent. Tot slot zal worden getracht de geldigheid en betrouwbaarheid gedurende het gehele onderzoek zo hoog mogelijk te houden.

1.9 Leeswijzer

Het onderzoek zal bestaan uit 6 hoofdstukken. In hoofdstuk 1 is zojuist de inleiding weergegeven. Hierin zijn de probleemstelling, hoofdvraag en de bijbehorende deelvragen opgesteld die relevant zijn voor het uitvoeren van het onderzoek. In hoofdstuk 2 worden vervolgens de begrippen verder uitgewerkt die van belang zijn bij de bedrijfsoverdracht op financieel en fiscaal gebied. Dit zal worden gedaan door middel van theoretisch onderzoek. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de methode en technieken beschreven die voor dit onderzoek relevant zijn. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de onderzoeksstrategie, de verantwoording van de onderzoeksgroep, de dataverzameling, data-analyse, betrouwbaarheid en validiteit. In hoofdstuk 4 worden de resultaten weergegeven die voortvloeien uit de interviews en zal tevens een uitwerking plaatsvinden van de praktische deelvragen. In hoofdstuk 5 zal de praktijk worden vergeleken met de theorie. Daarnaast worden de sterke en zwakke punten van het onderzoek beschreven. In hoofdstuk 6 worden conclusies getrokken door een antwoord te geven op de hoofdvraag en de deelvragen. Tot slot worden aanbevelingen gegeven.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1 Inleiding theoretische kader

In dit hoofdstuk worden de relevante begrippen uitgewerkt door middel van theoretisch onderzoek. Door de begrippen uit te werken, is het mogelijk de theoretische deelvragen van het onderzoek te beantwoorden. Eerst zal worden ingegaan op de bedrijfsoverdracht in het algemeen. Hierbij wordt dieper ingegaan op drie soorten bedrijfsoverdrachten, namelijk: de familiale opvolging, de verkoop aan derden en de familiale controle. Vervolgens zullen de financiële en fiscale aspecten aan de orde komen die een rol spelen bij de bedrijfsoverdracht. Bij de fiscale aspecten zal dieper worden ingegaan op de verschillende belastingen die van belang zijn bij een bedrijfsoverdracht, de ruisende of geruisloze overdracht en de opvolgingsfaciliteiten voor zowel de overdrager als de overnemer.

2.2 Bedrijfsoverdracht

Aan de continuïteit van bedrijven hecht de overheid veel waarde. De bedrijfsoverdracht is hierbij één van de meest kritische fasen (Rosenboom et al., 2014). Caubergs (2013) definieert een bedrijfsoverdracht als een proces met als doelstelling de leiding en/of het eigendom van een bedrijf over te dragen. Rosenboom et al. (2014) vullen hierop aan dat de term bedrijfsoverdracht kan worden gehanteerd in de situatie dat een bedrijf aan een werknemer of een externe derde wordt overgedragen, maar het kan ook zijn dat het bedrijf binnen de familie blijft, ongeacht de manier van overdracht. In dit onderzoek staat de overdracht van de leiding en/of het eigendom van een bedrijf dat binnen de familie blijft centraal. De bedrijfsoverdracht binnen de familie kan hierbij verschillende vormen aannemen.

2.2.1 Soorten bedrijfsoverdracht

Binnen familiebedrijven zijn een aantal keuzes mogelijk voor de bedrijfsoverdracht. Zo kan sprake zijn van verkoop van het bedrijf aan een ander familielid of aan derden, familiale opvolging, het behoud van familiale controle met een professionele manager, of de beëindiging van het bedrijf (Vandebosch, 2016). Lievens (2006) onderscheidt 3 opvolgingsmethoden die achtereenvolgens zullen worden besproken. Dit zijn de familiale opvolging, de verkoop van het bedrijf aan derden en de familiale controle.

Familiale opvolging

Familiale opvolging geschiedt door de verkoop van het bedrijf aan een familielid of door opvolging van het bedrijf door eigen kinderen. De voorkeur voor de bedrijfsoverdracht gaat uit naar deze vorm (Lambrecht & Naudts, 2007). De familiale opvolging is met name belangrijk wanneer kennis van essentieel belang is. Het voordeel is dat op deze manier de kennis van het familiebedrijf al vroeg wordt overgedragen aan de kinderen. De familieleden en overnemers verwerven op deze manier een uitzonderlijke markt- en productkennis. Tevens wordt bij de overdracht het bestaande netwerk van het bedrijf overgedragen (Lievens, 2016). Poza (2010) noemt echter ook nadelen die verbonden kunnen zijn aan familiale opvolging. Zo kan de overnemer onder druk komen te staan van zijn ouders. De ouders kunnen grote invloed blijven uitoefenen op de overnemer, waardoor eigen beslissingen en ideeën van de overnemers niet uitgewerkt kunnen worden. Het is daarom belangrijk dat de overnemers hun eigen identiteit ontwikkelen binnen het bedrijf en niet blijven leven in de identiteit van de overdrager. Vandebosch (2016) noemt nog een nadeel: familiale opvolging kan ook problemen opleveren wanneer meerdere kinderen onderdeel uitmaken van het gezin. Dit kan leiden tot onenigheid binnen het gezin. Voor een succesvolle bedrijfsopvolging is een gedeelde strategie en een duidelijk gemeenschappelijke visie zeer belangrijk (Vandebosch, 2016).

Verkoop bedrijf aan derden

De verkoop van het familiebedrijf aan derden is een gevoelig onderwerp voor familiale ondernemers. Dit komt omdat zij zowel financieel als emotioneel geïnvesteerd hebben in het familiebedrijf. De verkoop kan leiden tot emotionele-, relationele- of affectieve conflicten. Zo kan onenigheid tussen de betrokken partijen over verschillende onderwerpen ontstaan. Wanneer familiale opvolging onmogelijk is door gebrek aan overnemers, is de verkoop van het bedrijf aan derden echter de enige optie (Vandebosch, 2016).

Familiale controle

Familiale controle is een ander opvolgingsalternatief. Familiale controle is mogelijk wanneer familiale opvolging onmogelijk is, of wanneer de familie het bedrijf niet wil verkopen aan derden. Dit opvolgingsalternatief staat dus tussen de familiale opvolging en de verkoop van het bedrijf aan derden in. Bij de familiale controle kan het bedrijf gebruik maken van een externe- of interimmanager. Als het bedrijf gebruik maakt van een externe manager, kan de controle over het bedrijf behouden blijven. De externe manager zal in dit geval de groei bevorderen door het inbrengen van nieuwe ideeën en zal professionalisme stimuleren. Het is hierbij van zeer groot belang dat een sterk wederzijds vertrouwen aanwezig is tussen beide partijen (Vandebosch, 2016). Indien het bedrijf gebruik maakt van een interimmanager, wordt het bedrijf overgenomen. De opvolging zal pas plaatsvinden als de overnemers klaar zijn voor de overname. De interimmanagers doen in dit geval dienst als mentor en kunnen zo hun eigen ervaring overbrengen op de overnemers (Lievens, 2006).

2.2.2 Fasen van de bedrijfsoverdracht

Verschillende auteurs hebben onderzoek uitgevoerd naar de indeling van de bedrijfsoverdracht. De bedrijfsoverdracht kan worden ingedeeld in verschillende fasen. De Canadese onderzoekers Le Breton-Miller et al. (2004) hebben een model opgesteld voor bedrijfsopvolging binnen familiebedrijven. Zij onderscheiden bij de bedrijfsopvolging 3 fasen: de oriëntatiefase, de voorbereidingsfase en de daadwerkelijke overdracht. Deze fasen zullen hieronder achtereenvolgens verder worden uitgewerkt.

Oriëntatiefase

De oriëntatiefase begint met het plannen van de bedrijfsoverdracht. Het is belangrijk dat de opvolging zo vroeg mogelijk wordt voorbereid (Vandebosch, 2016). Hierbij moet worden nagedacht over de vraag aan welke eisen de overnemers moeten voldoen en de rol van de verschillende belanghebbenden in het familiebedrijf (Dekker, Rigtering, & Veldhuizen, 2015). Dit is van belang om de continuïteit van het bedrijf te waarborgen. Het vroeg plannen van de opvolging garandeert een betere continuïteit van het bedrijf (Vandebosch, 2016). In de oriëntatiefase wordt een opvolgingsplan uitgewerkt wat betreft de overdracht van het eigendom. Aan wie de ondernemer zijn bedrijf overdraagt is belangrijk voor het verloop van het proces. Daarnaast is de manier waarop het bedrijf wordt overgedragen ook belangrijk. Hiervoor zijn verschillende mogelijkheden, waarop in subparagraaf 2.2.1 reeds is ingegaan. Het is van belang dat door de overdrager een weloverwogen keuze wordt gemaakt en dat de verschillende opvolgingsalternatieven in acht worden genomen (Dekker, Rigtering, & Veldhuizen, 2015).

Voorbereidingsfase

In deze fase is het belangrijk dat de kloof wordt gedicht tussen de capaciteiten die benodigd zijn en de daadwerkelijke capaciteiten van de overnemers (Dekker, Rigtering, & Veldhuizen, 2015). Turenhout et al. (2014) vullen hier nog op aan dat het belangrijk is om te kijken of de overnemer over voldoende capaciteiten beschikt om het bedrijf over te kunnen nemen. Het doel van deze fase is dan ook om de overdrager en de overnemers op één lijn te krijgen. Tijdige planning is

cruciaal om de sterke punten van het bedrijf te behouden (Vandebosch, 2016). Ervaring, kennis en binding zijn hierbij belangrijk (Flören, 2013).

Daadwerkelijke overdracht

Tijdens de overdrachtsfase worden eigendom en leiding overgedragen aan de overnemer (Prince et al., 2014). Proza (2010) vult hierop aan dat niet alleen het eigendom en de leiding worden overgedragen, maar ook de macht. De overdracht van leiding, eigendom en macht kan moeilijk zijn voor de overdragers. Wanneer zij toch het eigendom en de leiding blijven vasthouden en overnemers weinig ruimte geven om eigen ideeën te ontwikkelen, kan dit voor problemen zorgen binnen het bedrijf. Dit kan tevens leiden tot breuken in de familierelaties. Het is daarom belangrijk dat de overdrager alle taken overdraagt aan de overnemers. Om problemen te voorkomen, is een open communicatie belangrijk tussen de overdrager en de overnemers (Lambrecht & Lievens, 2006).

2.3 Financiering

Het berekenen van de waarde van het bedrijf is een belangrijk onderdeel bij de bedrijfsoverdracht. Het waarderen van bedrijven roept vaak discussies op. Dit geldt ook voor de waardering van agrarische bedrijven. Het bedrijf wordt vaak overgedragen tegen een lagere waarde dan de waarde van het bedrijf in het economisch verkeer, waardoor sprake is van een schenking aan de overnemer (Rheinfeld, 2017). Dit bevestigt ook Raangs (2016) door aan te geven dat een agrarisch bedrijf vaak wordt overgenomen tegen een lagere waarde dan de werkelijke waarde. In feite wordt zo een deel van het bedrijf geschonken aan de overnemers.

Voor het berekenen van de uiteindelijke waarde van het bedrijf bestaan verschillende berekeningswijzen. Voor een goede waardebepaling is het belangrijk dat wordt gekeken naar de waarde van de bezittingen van het bedrijf, maar ook naar de omvang van de schulden (Turenhout, Taal, & Haan, 2014). Dekkers (2013) geeft aan dat het bedrijf moet worden gewaardeerd op de waarde in het economisch verkeer. Als uitgangspunt wordt hiervoor de liquidatiewaarde genomen. Bij agrarische bedrijven is de waarde in het economisch verkeer vaak hetzelfde als de liquidatiewaarde. Het minimum voor de waardering wordt op de going concern waarde (voortzettingswaarde) gesteld. Dit bevestigt ook Hoff (2017) door aan te geven dat veel agrarische bedrijven een hoge liquidatiewaarde hebben en door een laag rendement juist een hele lage waarde going concern. De lagere waarde going concern is tevens te verklaren door het feit dat bij agrarische bedrijven veel grond in eigendom is. Door de hoge grondprijzen ligt de going concern waarde structureel onder de liquidatiewaarde. Wanneer uitgegaan zou worden van de liquidatiewaarde kan de continuïteit van bedrijven in gevaar komen als heffing van de schenk- of erfbelasting over de liquidatiewaarde moet worden voldaan (Dekkers, 2013). In de fiscale wetgeving is dit opgelost door het verschil tussen de liquidatiewaarde en de going concern waarde als geheel voorwaardelijk vrij te stellen¹. In hoofdstuk 4 zal een berekening van de waarde van het bedrijf worden weergegeven.

Bedrijfsoverdrachten worden steeds complexer. Naast de waardering van het bedrijf is het relevant om te kijken naar het levensonderhoud van de overdrager na de bedrijfsopvolging. Het is belangrijk dat de overdrager kritisch kijkt naar zijn inkomen, omdat het niet vanzelfsprekend is dat het pensioen is opgenomen in de waardevermeerdering van het bedrijf (Turenhout, Taal, & Haan, 2014). Cromheecke en Espen (2014) geven aan dat de bedrijfsoverdracht een ingewikkeld

1. Artikel 35b Successiewet 1956

proces is, waarbij in een vroeg stadium al veel zaken geregeld moeten worden. De schenking aan de overnemer moet steeds hoger zijn, wil de overnemer de financiering rond kunnen krijgen. Dit kan tot problemen leiden binnen de familie, omdat een gelijke schenking aan alle kinderen vaak ondoenlijk is en de ouders een goede oude dag over willen houden na de bedrijfsoverdracht (Snoo, 2017). De overdragers zijn vaak afhankelijk van de verkoopopbrengst om hun oude dag te kunnen financieren (Flören, 2013). Dit bevestigt ook Dekkers (2013) door te stellen dat de overdrager vaak geen apart pensioen heeft opgebouwd, waardoor het ondernemingsvermogen moet dienen als pensioen. Als gevolg hiervan heeft de overdrager niet altijd de financiële middelen om de overnemer tegemoet te komen (Dekkers, 2013). Dit maakt de bedrijfsoverdrachten langdurig en complex (Snoo, 2017).

Tevens is het belangrijk dat de financiering goed plaatsvindt (Prince, Zeijden, & Matser, 2014). Familiebedrijven zijn vaak behoudend gefinancierd en in familiebedrijven zit vaak veel eigen vermogen (Dormaar, 2017; Flören 2013). Bij familiebedrijven bestaat een lagere afhankelijkheid van externe financiers, omdat een grotere bereidheid bestaat om winsten in het bedrijf te herinvesteren en privévermogen in het bedrijf te investeren (Dekker, Rigtering, & Veldhuizen, 2015). Echter stellen Prince et al. (2014) dat de financiering toch een knelpunt kan vormen. Door het afwijzen van de externe financiering, kunnen groeikansen onbenut blijven (Prince, Zeijden, & Matser, 2014). Dit bevestigt ook Teeffelen (2015) door aan te geven dat het vaak lastig is voor de kopende partij om aan financiering te komen. Banken zijn meer terughoudend geworden bij het financieren van bedrijfsoverdrachten (Teeffelen, 2015). Ook is het voor banken steeds moeilijker om kapitaal aan ondernemers te verstrekken, omdat de regels voor financiering steeds verder worden aangescherpt (Veen et al., 2015). Een goede voorbereiding en ondersteuning van experts bij de bedrijfsoverdracht zijn daarom belangrijk (Cromheecke & Espen, 2014).

2.4 Fiscale aspecten

2.4.1 Belastingheffing bij een bedrijfsoverdracht

Bij de beëindiging of staking van een bedrijf is de algemene regel dat met de fiscus moet worden afgerekend. Bij de bedrijfsoverdracht krijgen de overdrager en de overnemer te maken met verschillende belastingen (Silvis et al., 2014). De bedrijfsoverdracht wordt aangemerkt als een heffingsmoment voor de belasting (Rosenboom et al., 2014). In dit onderzoek zal uitsluitend worden ingegaan op de gevolgen van de belastingen voor de IB-ondernemer. Achtereenvolgens zal worden ingegaan op de schenk- en erfbelasting, de inkomstenbelasting, de omzetbelasting en de overdrachtsbelasting, gebaseerd op de tarieven en vrijstellingen voor het jaar 2018.

Schenk- en erfbelasting

Een ondernemer kan het bedrijf nalaten bij overlijden, verkopen of (deels) schenken tijdens zijn leven. In al deze gevallen moet belasting worden betaald. Schenkbelasting is de belasting die wordt geheven over de waarde wat via schenking wordt verkregen. De schenking is hierbij het verschil tussen de betaalde overnameprijs en de werkelijke waarde in het economisch verkeer (Dekkers, 2013). Erfbelasting is de belasting die wordt geheven over de waarde wat via vererving wordt verkregen (Turenhout, Taal, & Haan, 2014). Rosenboom et al. (2014) vullen hierop aan dat het belastingtarief afhangt van de waarde van het bedrijf en de relatie die de overnemer heeft met de schenker of overledene. In de volgende tabel zijn de tarieven voor de erf- en schenkbelasting weergegeven.

Waarde van verkrijging	Partners en kinderen	Kleinkinderen	Overige erfgenamen
€ 0 - € 123.248	10%	18%	30%
Meer dan € 123.248	20%	36%	40%

Tabel 1: Overzicht tarieven erf- en schenkbelasting 2018²

Ten aanzien van de erf- en schenkbelasting gelden afwijkende vrijstellingen. Bij de erfbelasting geldt een vrijstelling voor de partner van de overledene van € 643.194³. Ten aanzien van de ouders geldt een vrijstelling van €48.242³, voor kinderen en kleinkinderen een vrijstelling van € 20.371³. Tot slot geldt voor de overige verkrijgers een vrijstelling van € 2.147³.

Bij de schenking van ouders aan kinderen geldt een vrijstelling van € 5.363⁴. Voor de schenking aan kleinkinderen en overigen geldt een vrijstelling van € 2.147⁴.

Inkomstenbelasting

De inkomstenbelasting⁵ is een belasting die wordt geheven van natuurlijke personen. Ondernemers die kiezen voor de beëindiging of staking van het bedrijf en hierbij het bedrijf verkopen of overdragen, krijgen te maken met stakingswinst (Veen et al., 2015). De stakingswinst bestaat uit de volgende onderdelen: stille reserves, goodwill, vrijval van fiscale reserves en de desinvesteringsbijtelling. Onder de fiscale reserves worden de herinvesteringsreserve, kostenegalisatiereserve en oudedagsreserve verstaan (Bakker et al., 2015).

Alle bedrijfsmiddelen en voorraden die bij de bedrijfsoverdracht niet aan de overnemer worden geleverd, worden gerekend tot het privévermogen (Belastingdienst, 2018). De overdrager levert dan in feite aan zichzelf, waardoor sprake is van een fictieve levering⁶. Bakker et al. (2015) geven aan dat de stille reserves in de vermogensbestanddelen die de overdrager niet verkoopt, maar zelf wil houden, behoren tot de stakingswinst. De vermogensbestanddelen gaan zo tot het privévermogen van de overdrager behoren. Meex (2015) vult hierop aan dat de onttrekkingen moeten worden gewaardeerd op de waarde in het economische verkeer. De overdrager moet afrekenen over het verschil tussen de boekwaarde en de werkelijke waarde van de desbetreffende activa of passiva.

Over de stakingswinst moet inkomstenbelasting worden betaald, omdat zij een onderdeel vormt van het inkomen in het jaar van de staking. De stakingswinst is daarom een andere winst dan de winst in het boekjaar. De winst wordt progressief belast in Box 1 en kan hierdoor oplopen tot 52% (Rosenboom et al., 2014).

Omzetbelasting

Omzetbelasting⁷ wordt geheven op de levering van goederen en diensten, alsook op de invoer daarvan. De omzetbelasting wordt uiteindelijk door de eindverbruiker gedragen (Dongen, 2018). Bij de overgang van een bedrijf, geldt een uitzondering voor de omzetbelasting. Hoff (2018) geeft hierbij aan dat bij de overgang van een bedrijf sprake moet zijn van een algemeenheid van

2. Artikel 24 Successiewet 1956

3. Artikel 32 Successiewet 1956

4. Artikel 33 Successiewet 1956

5. Artikel 1 lid 1 Wet Inkomstenbelasting 2001

6. Artikel 3 lid 3 onderdeel a Wet omzetbelasting 1968

7. Artikel 1 Wet Omzetbelasting 1968

goederen. Dit betekent dat voor alle diensten en leveringen die verband houden met de overgang van het bedrijf, geen omzetbelasting⁸ verschuldigd is. In dit geval wordt verondersteld dat bij de overgang geen levering van goederen en diensten heeft plaatsgevonden. Een voorwaarde hierbij is dat de overnemer het bedrijf voortzet of als doel heeft het bedrijf voort te zetten.

Toch kan de overdrager bij het overdragen van een bedrijf te maken krijgen met omzetbelasting (Haaren, 2018). Dit is het geval wanneer bedrijfsmiddelen en/of voorraden niet aan de overnemer worden geleverd (zoals reeds benoemd bij de inkomstenbelasting) en dus permanent aan het bedrijf worden onttrokken. De bedrijfsmiddelen en/of voorraden worden gerekend tot het privévermogen. Als bij de aanschaf van de goederen btw is afgetrokken, is de overdrager bij de overdracht over deze goederen btw verschuldigd⁹. Met betrekking tot de onroerende zaken wordt de aftrek van omzetbelasting herzien in de volgende 10 boekjaren, met betrekking tot roerende zaken geldt een herzieningstermijn van 5 jaar. Als roerende of onroerende zaken worden onttrokken uit de onderneming tijdens de herzieningstermijn, wijzigt het gebruik en dient over de resterende herzieningsperiode belasting te worden betaald. In deze casus is de herziening van de BTW niet van toepassing, omdat de herzieningstermijn is verstreken.

Het doel van deze regeling is het voorkomen dat goederen belastingvrij buiten het bedrijf terechtkomen als al aftrek van de voorbelasting is genoten. Voor de omzetbelasting wordt uitgegaan van de kostprijs of de aankoopprijs van de goederen op het moment van de levering (Haaren, 2018).

Overdrachtsbelasting

Indien onroerend goed in het bedrijf aanwezig is, moet bij de overdracht belasting¹⁰ worden betaald. Het tarief van de overdrachtsbelasting is 2%¹¹ voor (bedrijfs)woningen en bijbehorende aanhorigheden, zoals een garage. Daarnaast geldt een tarief van 6%¹¹ voor alle andere onroerende zaken, zoals bedrijfspanden. Wanneer het bedrijf wordt geërfd, is geen overdrachtsbelasting verschuldigd¹². Indien onroerend goed wordt geschonken en hierover ook al schenkbelasting is verschuldigd, wordt de overdrachtsbelasting deels of geheel verrekend met de schenkbelasting¹³. Dit wordt gedaan om dubbele belasting te voorkomen (Beers, 2018).

2.4.2 Ruisende of geruisloze bedrijfsoverdracht

Als het bedrijf wordt overgedragen, heeft de overdrager de keuze om dit 'ruisend' of 'geruisloos' te doen. In de praktijk wordt vaak voor de ruisende variant gekozen, omdat dit de meest eenvoudige manier is (Beer A. d., 2016). Toch blijkt uit onderzoek van SEO Economisch Onderzoek dat in de periode 2008-2012 het meest gebruik is gemaakt van geruisloos overdragen van het bedrijf naar de medeondernemer of werknemer (Rosenboom et al., 2014). Het geruisloos overdragen van een bedrijf heeft tot voordeel dat niet afgerekend hoeft te worden over de stakingswinst. Ook Veen et al. (2015) bevestigen dat in veel gevallen gebruik wordt gemaakt van de faciliteit om het bedrijf geruisloos door te schuiven. Afhankelijk van de

8. Artikel 37 onderdeel d, Wet Omzetbelasting 1968

9. Artikel 3 lid 3 onderdeel c, Wet Omzetbelasting 1968

10. Artikel 2 Wet op belastingen en Rechtsverkeer

11. Artikel 14 Wet op belastingen en Rechtsverkeer

12. Artikel 3 lid 1 onderdeel a, Wet op belastingen en Rechtsverkeer

13. Artikel 24 lid 2 Successiewet

(financiële) situatie van het bedrijf kan besloten worden welke vorm het beste past bij het bedrijf.

Ruisende overdracht

In het geval van een ruisende overdracht wordt gekozen af te rekenen over de stakingswinst. In het geval van een ruisende overdracht kiest de overnemer ervoor de activa en passiva voor de werkelijke waarden op te nemen op de balans. De boekwaarde is hierbij gelijk aan de werkelijke waarde, waardoor geen sprake is van stille en fiscale reserves (Rosenboom et al., 2014).

Bij de ruisende overdracht moet rekening gehouden worden met de opgebouwde fiscale oudedagsreserve en de al afgetrokken pensioenpremies. Bij het staken van het bedrijf valt de fiscale oudedagsreserve vrij en moet daarover worden afgerekend. Tevens moet in het jaar van staking de desinvesteringsbijtelling worden toegepast. Wanneer de overdrager in de afgelopen 5 jaar investeringsaftrek heeft gehad, moet bijtelling plaatsvinden over de werkelijke waarde van het investeringsgoed. De overnemer moet bij de ruisende overdracht vaak een hogere overnameprijs betalen, waardoor ook een hogere financiering moet worden aangegaan (Hoff, 2018).

Toch kan het betalen van belasting over de stakingswinst in sommige gevallen fiscaal aantrekkelijk zijn. Doordat geen sprake is van stille reserves bij de overname, krijgt de overnemer een hoger afschrijvingspotentieel, wat tot gevolg heeft dat de jaarlijkse winst zal afnemen. Als gevolg hiervan zal ook de winstbelasting lager zijn (Hoff, 2017).

Geruisloze overdracht

Bij een geruisloze overdracht¹⁴ wordt het bedrijf of een gedeelte daarvan overgedragen aan de overnemer, zonder dat afrekening met de fiscus plaatsvindt. De overnemer gaat verder met de bestaande fiscale boekwaarden en daarvoor vindt geen afrekening plaats over de stakingswinst (Bakker et al., 2015; Keizers, 2018). De fiscale claim over de stakingswinst wordt hierdoor doorgeschoven naar de toekomst (Turenhout, Taal, & Haan, 2014). De afrekening kan op deze manier achterwege blijven, omdat het bedrijf voor de inkomstenbelasting geacht wordt niet te zijn gestaakt. De overnemer hoeft bij de geruisloze overdracht vaak een lagere overnameprijs te betalen, waardoor volstaan kan worden met een kleinere financiering (Bakker et al., 2015).

Aan het geruisloos doorschuiven van een bedrijf zijn voorwaarden⁸ verbonden. De medeondernemer moet minstens 3 jaar als werknemer in het bedrijf werkzaam zijn geweest of als ondernemer winst uit het bedrijf hebben genoten. Keizers (2018) en Veen et al. (2015) geven daarnaast aan dat de overnemer door moet gaan met de fiscale boekwaarden en de gemaakte keuzes van de overdrager. Voorbeelden hiervan zijn de willekeurige afschrijving, de investeringsaftrek en de etikettering.

Veen et al. (2015) geven aan dat de overnemer bij een geruisloze overdracht te maken krijgt met een belastinglatentie op eventuele boekwinsten. Een belastinglatentie komt tot stand als bepaalde activa en passiva niet voor de werkelijke waarde in de fiscale balans zijn opgenomen. Over deze belastingclaim moet in de toekomst belasting worden betaald (Mossou, 2013). Bij een geruisloze overdracht gaat de fiscale claim op de stille reserves en de goodwill dus over naar de overnemer (Bakker et al., 2015). In dit geval hoeft geen belasting te worden betaald, maar moet wel rekening worden gehouden met de belastinglatentie (Mossou, 2013). De koper moet daarom bij het bepalen van de koopsom rekening houden met de stille reserves en goodwill. Hij

14. Artikel 3.63 Wet Inkomstenbelasting 2001

kan deze niet activeren, waardoor toekomstig afschrijvingspotentieel wordt gemist, terwijl hij in de toekomst wel af zal moeten rekenen over de meerwaarde. De koper eist daarom vaak een korting op de koopsom in verband met de belastinglatenties (Kok, 2018). Het is om deze reden zakelijk om de prijs die bij verkoop wordt gerealiseerd, te verminderen met de belastinglatentie die de overnemer op zich neemt. Deze belastingclaim wordt in de praktijk veelal gesteld op 20% van de stille reserves (Bakker et al., 2015). Bij landbouwgronden zal de belastingclaim vaak nihil zijn, omdat niet op grond wordt afgeschreven en de boekwinst meestal onder de landbouwvrijstelling valt en daarom al geheel is vrijgesteld van inkomstenbelasting. Wanneer de boekwinst niet onder de landbouwvrijstelling valt, is deze niet vrijgesteld van inkomstenbelasting. In dit geval is sprake van een belastingclaim, omdat een belastbaar verschil ontstaat tussen de werkelijke waarde en de boekwaarde. Als gevolg hiervan zal ook de belastinglatentie hoger zijn (Veen et al., 2015).

2.4.3 Opvolgingsfaciliteiten

In de Nederlandse wetgeving zijn specifiek voor bedrijfsoverdrachten verschillende fiscale regelingen opgenomen. De regelingen zijn bedoeld om de continuïteit van levensvatbare bedrijven niet te belemmeren. Op deze manier wil de overheid voorkomen dat liquide middelen uit het bedrijf gebruikt worden om belasting te betalen. Dit kan de continuïteit van het betreffende bedrijf in gevaar brengen (Rosenboom et al., 2014). De faciliteiten kunnen worden gesplitst in faciliteiten met betrekking tot de overdrager en de overnemer. Eerst zullen achtereenvolgens de faciliteiten voor de overdrager aan de orde komen, te weten de stakingsaftrek, de stakingslijfrentepremie, de landbouwvrijstelling en de doorschuifregeling voor de stakingswinst. Vervolgens zullen de faciliteiten voor de overnemer worden behandeld, te weten de bedrijfsopvolgingsregeling uit de Successiewet, de vrijstelling overdrachtsbelasting in familiesfeer en de regelingen in de Invorderingswet.

2.4.3.1 Faciliteiten voor de overdrager

Stakingsaftrek

De stakingsaftrek¹⁵ is bedoeld voor ondernemers die het bedrijf staken en hiermee een stakingswinst behalen. Op deze manier wordt de stakingswinst verlaagd, waardoor minder belasting moet worden betaald (Bakker et al., 2015). De stakingsaftrek bedraagt maximaal € 3.630¹⁴ en geldt alleen voor de overdrager. Indien het bedrag van de stakingswinst lager is dan de stakingsaftrek, wordt alleen dat bedrag vrijgesteld¹⁴. De overdrager heeft eenmalig recht op deze aftrek. Het is hiervoor een vereiste dat het gehele bedrijf wordt gestaakt en niet een deel (Fisscher & Bommel, 2016; Bakker et al., 2015). De overdrager mag geen gebruikmaken van de stakingsaftrek, indien deze het bedrijf minder dan 3 jaar voor de staking doorgeschoven heeft gekregen (zoals bedoeld in artikel 3.62 of 3.63 Wet IB 2001). De stakingsaftrek heeft als doel de belastingheffing bij staking te verzachten en het bedrijf een tegemoetkoming te bieden. Doordat de stakingswinst meestal groot is, heeft de stakingsaftrek weinig impact op de belastingheffing. De tegemoetkoming is gelegen in het feit dat het bedrijf bij de staking een nadeel behaalt, omdat de winst technisch aan een bepaald jaar wordt toegerekend, terwijl deze betrekking heeft op meerdere jaren (Rosenboom et al., 2014).

Stakingslijfrentepremie

Veel ondernemers zien het bedrijf als een oudedagsvoorziening. De hoofdregel is dat de overdrager fiscaal afrekent over de stakingswinst. Het bedrag dat overblijft, kan de overdrager

15. Artikel 3.79 Wet Inkomstenbelasting 2001

gebruiken voor zijn toekomstige levensonderhoud (Bakker et al., 2015). De overdrager heeft ook de mogelijkheid de belastingheffing op de stakingswinst uit te stellen. De overdrager kan dit doen door de winst om te zetten in een lijfrente¹⁶. De overdrager kan zo de lijfrente-uitkeringen gebruiken voor zijn levensonderhoud. Dit is vergelijkbaar met een pensioen. De overdrager stort hierbij een lijfrentepremie bij een toegelaten aanbieder¹⁷ (Toledo, 2018). In bijlage 3 is meer informatie opgenomen omtrent de verschillende soorten lijfrentes en de toegelaten aanbieders.

Bij het afsluiten van de lijfrente¹⁸ mag de overdrager de koopsom of de premie onder voorwaarden aftrekken van zijn belastbaar inkomen. Over de uitkeringen van de lijfrente moet wel belasting worden betaald. De lijfrente-uitkeringen zijn in het jaar van ontvangst belast in box 1 tegen het progressieve tarief (Hoeven, 2016).

Voor de stakingslijfrentepremie gelden maximumbedragen. Het bedrag is afhankelijk van de leeftijd en de eventuele arbeidsongeschiktheid van de overdrager en de reeds opgebouwde voorzieningen (Toledo, 2018). De stakingslijfrentepremie moet door de overdrager in de aangifte inkomstenbelasting worden opgenomen, waardoor het bedrag vervolgens van zijn inkomen wordt afgetrokken (Rosenboom et al., 2014).

Landbouwwijstelling

De landbouwwijstelling heeft als doel bedrijfsoverdrachten te bevorderen. Een bedrijfsoverdracht kan binnen of buiten de familie plaatsvinden. Binnen de agrarische sector is de overdracht binnen de familie de meest voorkomende manier. De landbouwwijstelling is daarom ook niet weg te denken in de agrarische sector. Nu het onderwerp 'afschaffen landbouwwijstelling' binnen de politiek ter sprake is gekomen, levert dit binnen de agrarische sector de nodige paniek op (Oonincx, 2013). Indien het afschaffen van de landbouwwijstelling doorgang vindt, zal dit leiden tot een toename van het geruisloos doorschuiven. De ongerealiseerde boekwinsten worden op deze manier doorgeschoven en zo vindt nog geen afrekening plaats (Silvis, Veen, & Voskuilen, 2014).

De landbouwwijstelling behoort tot de vrijstellingen waarbij winsten zijn vrijgesteld van inkomstenbelasting (Veen et al., 2015). De landbouwwijstelling¹⁹ is van toepassing voor de negatieve of positieve waardeveranderingen van landbouwgronden die niet zijn ontstaan door bestemmingswijziging of door de bedrijfsvoering. Op grond van de landbouwwijstelling worden de waardeveranderingen van landbouwgrond buiten beschouwing gelaten bij het berekenen van de winst. De ondergrond van agrarische bedrijfsgebouwen behoort ook tot de landbouwgrond (Bakker et al., 2015).

De vrijstelling is van direct belang bij bijna elke transactie van landbouwgrond (Beer A. d., 2018). Alleen ondernemers die een agrarisch bedrijf hebben, mogen gebruik maken van de vrijstelling. De agrariër is hierbij de verkopende partij. Hieronder vallen bedrijven die producten voortbrengen van akkerbouw, tuinbouw of weidebouw. Ook vallen ook de bedrijven onder de vrijstelling die in het kader van veehouderij dieren houden, mesten of fokken²⁰. In hoofdzaak gaat het om overdragers die het bedrijf staken (Silvis, Veen, & Voskuilen, 2014). Daarnaast is de

16. Artikel 3.129 Wet Inkomstenbelasting 2001

17. Artikel 3.126 lid 1 en 2 Wet Inkomstenbelasting 2001

18. Artikel 1.7 Wet Inkomstenbelasting 2001

19. Artikel 3.12 Wet Inkomstenbelasting 2001

20. Artikel 3.12 lid 2 Wet Inkomstenbelasting 2001

landbouwwijziging ook bedoeld voor agrariërs die landbouwgrond verkopen (onderling) (Oonincx, 2013).

Wanneer het bedrijf wordt overgedragen, is een deel van de stakingswinst vrijgesteld van belasting. Als de ondernemer een stuk grond verkoopt, is het verschil tussen de boekwaarde en de Waarde in het Economisch Verkeer bij Agrarische Bestemming (hierna: WEVAB) onbelast. De ondernemer betaalt dus alleen belasting over het verschil tussen de WEVAB en de verkoopwaarde (Veen et al., 2015). In de praktijk blijkt dat de verkoopwaarde en de WEVAB vaak aan elkaar gelijk zijn, wat tot gevolg heeft dat geen belasting betaald hoeft te worden.

Toch zijn diverse andere soorten waardeveranderingen van grond denkbaar. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de grond vanuit pacht is gekocht. Wanneer de grond enige tijd is verpacht aan een derde, geldt de landbouwwijziging niet over de waardedaling of waardestijging van deze grond in die periode (Oonincx, 2013). Ook kan het voorkomen dat ten tijde van aankoop een herinvesteringsreserve is afgeboekt. De Hoge Raad heeft vastgesteld dat in het geval van een herinvesteringsreserve of pachtersvoordeel de landbouwwijziging op het gerealiseerde deel niet mag worden toegepast. In dit geval moet de vrijstelling naar evenredigheid worden toegerekend (Kerkhof, 2016). Een waardeverandering als gevolg van een mogelijke bestemmingswijziging valt ook niet onder de landbouwwijziging. Deze is, voor zover hoger dan de WEVAB, dus wel belast (Bakker et al., 2015).

Doorschuifregeling voor de stakingswinst

In een aantal situaties kan gebruik worden gemaakt van de doorschuifregeling stakingswinst. Onder bepaalde voorwaarden hoeft dan niet afgerekend te worden over de stakingswinst. In het eerste geval is dit mogelijk indien de overdrager overlijdt en daardoor het bedrijf nalaat²¹. In het tweede geval is het mogelijk als het bedrijf wordt voortgezet door een medeondernemer of een werknemer van het bedrijf²². Deze tweede mogelijkheid is ingesteld ter verruiming van de faciliteit in familieverband. Hierbij wordt verondersteld dat het bedrijf niet is gestaakt. Deze mogelijkheid is daarom toepasbaar bij een geruisloze overdracht (Rosenboom et al., 2014). Hierbij moet ook weer aan de voorwaarde zijn voldaan dat de medeondernemer minstens 3 jaar als werknemer in het bedrijf werkzaam moet zijn geweest of als ondernemer winst uit het bedrijf heeft gehad²³. Doordat de overnemer verder gaat met de bestaande boekwaarden, is het mogelijk dat de prijs bij overdracht kan worden verlaagd. De faciliteit zal zo bij moeten dragen aan een verbetering van de concurrentiepositie en de continuïteit van bedrijven (Rosenboom et al., 2014).

2.4.3.2 Faciliteiten voor de overnemer

Bedrijfsopvolgingsregeling in de Successiewet (BOR)

Wanneer bij de bedrijfsoverdracht sprake is van schenking of vererving, moet door de overnemer schenk- of erfbelasting worden betaald. Hiervoor is de bedrijfsopvolgingsregeling (BOR)²⁴ ingevoerd (Rosenboom et al., 2014). Het betalen van schenk- of erfbelasting kan leiden tot financiële problemen en hierdoor gevolgen hebben voor de continuïteit van het bedrijf. Het doel van de bedrijfsopvolgingsregeling is daarom een bijdrage te leveren aan de continuïteit van het bedrijf, door de druk van de belasting te verminderen (Senden, 2016).

21. Artikel 3.62 Wet Inkomstenbelasting 2001

22. Artikel 3.63 lid 1 Wet Inkomstenbelasting 2001

23. Artikel 3.63 lid 4 Wet Inkomstenbelasting 2001

24. Artikel 35b Successiewet 1956

In artikel 35b tot en met artikel 35f SW is de bedrijfsopvolgingsregeling opgenomen. De regeling voorziet in eerste plaats in een volledige vrijstelling van het verschil tussen de liquidatiewaarde en de voortzettingswaarde²⁴. Daarnaast voorziet de regeling in een volledige vrijstelling van het ondernemingsvermogen tot € 1.071.987²⁵ voor de gehele onderneming. Wanneer meerdere verkrijgers deel hebben in het bedrijfswaarde, is de vrijstelling naar rato van het eigen deel (Rosenboom et al., 2014). Voor het meerdere geldt een vrijstelling van 83%²⁵.

De algemene definitie van de bedrijfsopvolgingsregeling wordt genoemd in artikel 35b lid 5: een verkrijging van ondernemingsvermogen van een schenker of erflater die voldoet aan de bezitstermijn, mits de verkrijger gedurende 5 jaren voldoet aan het voortzettingsvereiste. Uit deze definitie blijkt dat voor toepassing van de bedrijfsopvolgingsregeling een tweetal voorwaarden gelden. De kern van de bedrijfsopvolgingsregeling is dat de overnemer het bedrijf ten minste 5 jaar voortzet. Om deze reden is bepaald dat de overnemer voor de inkomstenbelasting niet mag ophouden winst te genieten uit het bedrijf. De bedrijfsopvolgingsregeling zal worden ingetrokken voor zover de winstgerechtigheid overgaat op een ander, omdat in dit geval niet wordt voldaan aan de voortzettingsvereiste (Burgerhart & Hoogwout, 2018). Tevens wordt nog als voorwaarde genoemd, dat het bedrijf ten minste 1 jaar bij de erflater in bezit moet zijn geweest²⁶. Voor een geschonken onderneming geldt dat de schenker minimaal 5 jaar eigenaar van het bedrijf moet zijn geweest²⁶.

In beginsel volgt de bedrijfsopvolgingsregeling voor de voortzettingseis van 5 jaar de Wet Inkomstenbelasting 2001. Hiervan kan worden afgeweken wanneer de specifieke aard van de bedrijfsopvolgingsregeling daarom vraagt. Dit is bijvoorbeeld van toepassing wanneer een overnemer slechts een aandeel in het bedrijf verkrijgt. De voortzettingseis geldt in dit geval alleen voor de omvang van het aandeel waarop de bedrijfsopvolgingsregeling is toegepast. Dit aandeel wordt bepaald door middel van de winstgerechtigheid van de overnemer (Jager, 2018).

Vrijstelling overdrachtsbelasting in familiesfeer

Het overdagen van vastgoed binnen de familie kan voor een belemmering zorgen wat betreft de overdrachtsbelasting. Voor deze belasting geldt een vrijstelling. De vrijstelling heeft als doel de belemmeringen bij bedrijfsoverdrachten weg te nemen binnen de familie (Jong, 2017). Onder familie wordt verstaan: een of meerdere kinderen, kleinkinderen, broers, zussen of hun echtgenoten. Hieronder worden tevens verstaan: pleegkinderen, halfbroers, halfzussen, pleegbroers en pleegzussen²⁷. Onder de vrijstelling vallen dus geen neef en nicht van de overdrager. Jong (2017) geeft hier nog als aanvulling dat het vereist is dat de bedrijfsovernemer een direct familielid is en de zeggenschap hierbij volledig moet overgaan naar de overnemer.

Wanneer familieleden onroerende zaken krijgen die horen tot de overgedragen onderneming, hoeven zij geen overdrachtsbelasting te betalen over dit onroerend goed²⁷. Het is hierbij een vereiste dat de onroerende zaken dienstbaar zijn aan de overgedragen onderneming. Daarbij moet het bedrijf ook voortgezet worden (Rosenboom et al., 2014).

Tevens is de verkrijging van cultuurgrond vrijgesteld van overdrachtsbelasting²⁸. Het moet hierbij gaan om bedrijfsmatig geëxploiteerde cultuurgrond. Onder cultuurgrond worden ook de glasopstanden verstaan. Ook is de vrijstelling van toepassing voor de verkrijging van een recht

25. Artikel 35b lid 1 Successiewet 1956

26. Artikel 35d lid 5 Successiewet 1956

27. Artikel 15 lid 1 onderdeel b, Wet op belastingen en Rechtsverkeer

28. Artikel 15 lid 1 onderdeel q, Wet op belastingen en rechtsverkeer

van beklemming of erfpacht. Een vereiste is dat de bedrijfsmatige exploitatie minimaal 10 jaar wordt voortgezet. Op de minimale duur van de bedrijfsmatige exploitatie is één uitzondering. De bedrijfsmatige exploitatie hoeft geen 10 jaar te worden voortgezet, als de cultuurgrond door overheidsbeleid wordt onttrokken ten behoeve van de instandhouding en ontwikkeling van natuur en landschap (Ceelen & Slood, 2018).

Regelingen in de invorderingswet

Verschillende regelingen in de Invorderingswet maken het mogelijk de betaling van de belastingschuld uit te stellen voor maximaal 10 jaar²⁹. De uitstelregelingen vormen voor veel fiscale regelingen een goed alternatief. Zo neemt het uitstellen van betaling veelal het financieringsprobleem weg, omdat niet gelijk afgerekend hoeft te worden (Rosenboom et al., 2014).

Waninge (2018) noemt verschillende mogelijkheden om de belastingschuld uit te stellen. Indien een bedrijf wordt gestaakt als gevolg van overlijden van de overdrager, kan het zijn dat inkomstenbelasting betaald moet worden over de stakingswinst. Het is in deze situatie mogelijk om 10 jaar renteloos uitstel voor de inkomstenbelasting te verkrijgen³⁰. Deze regeling is ook van toepassing als geen overnemer aanwezig is (Rosenboom et al., 2014).

Indien wel sprake is van bedrijfsopvolging, kan ook uitstel worden verleend. Dit is van toepassing als de overdrager het bedrijf overdraagt tegen schuldigerkenning³¹. Dit betekent dat de overdrager zijn onderneming of een gedeelte daarvan overdraagt aan een natuurlijk persoon, die het bedrijf vervolgens voortzet. De overnemer moet hierbij de koopsom van het bedrijf geheel of gedeeltelijk schuldig blijven ten opzichte van de overdrager. Op deze manier krijgt de overdrager te maken met een belastingclaim over zijn stakingswinst (Pols, 2013). Indien aan deze voorwaarden is voldaan, kan aan de overdrager maximaal 10 jaar lang renteloos uitstel worden verleend voor de verschuldigde inkomstenbelasting over de stakingswinst. Het deel waarover uitstel verleend kan worden, is afhankelijk van het gedeelte van de koopsom dat de overnemer schuldig blijft ten opzichte van de overdrager. Wanneer bijvoorbeeld de helft van de koopsom al betaald is aan de overdrager, dan wordt uitstel verkregen voor de helft van de verschuldigde inkomstenbelasting. Echter moet hierbij opgemerkt worden dat de regeling alleen van toepassing is als sprake is van bedrijfsopvolging. Wanneer het bedrijf wordt geschonken aan de overnemers, is de regeling tevens geldig. In dit geval kan uitstel worden verleend voor maximaal 10 jaar (Rosenboom et al., 2014).

Als de overdrager de ondernemerswoning verplaatst van zijn ondernemersvermogen naar zijn privévermogen, is sprake van stakingswinst en moet hierover belasting betaald worden. De belasting moet betaald worden over het verschil tussen de boekwaarde en de waarde in het economisch verkeer (Waninge, 2018). De regeling biedt de mogelijkheid om 10 jaar rentedragend uitstel te krijgen voor de belastingaanslag³². De regeling is tevens van toepassing wanneer de overdrager geen overnemer heeft (Rosenboom et al., 2014).

29. Artikel 25 Invorderingswet 1990

30. Artikel 25 lid 17 Invorderingswet 1990

31. Artikel 25 lid 18 en 19 Invorderingswet 1990

32. Artikel 25 lid 16 Invorderingswet 1990

Hoofdstuk 3: Methodologie

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de methode & technieken van dit onderzoek worden besproken. Als eerste zullen de onderzoeksstrategie en de methode worden besproken, gevolgd door de verantwoording, data-analyse, betrouwbaarheid en als laatste de validiteit.

3.2 Onderzoeksstrategie

Baarda (2014) onderscheidt twee soorten onderzoek, namelijk kwalitatief en kwantitatief onderzoek. Dit onderzoek betreft een kwalitatief onderzoek. In het onderzoek is een brede en open onderzoeksvraag opgesteld en is van tevoren nog niet bekend wat het antwoord zal zijn op deze onderzoeksvraag. In het onderzoek wordt met name een probleem van een bepaalde situatie beschreven. Deze situatie wordt beschreven en geïnterpreteerd met behulp van gegevens van kwalitatieve aard die verzameld zijn via open interviews en bestaande documenten. Over het onderwerp is weinig voorkennis aanwezig. In het onderzoek wordt vanuit verschillende invalshoeken gekeken naar begrippen, die uitgewerkt zijn in het eerste gedeelte van het onderzoek, namelijk in het theoretisch kader. De resultaten van het onderzoek zullen worden opgesteld door middel van informatie verkregen uit interviews. Hierbij zullen aan de respondenten niet dezelfde vragen gesteld, maar blijft inbreng van zowel de respondent als de onderzoeker wel mogelijk. Het onderzoek betreft nadrukkelijk geen kwantitatief onderzoek, doordat het onderzoek gericht is op gegevens van kwalitatieve aard en is niet gericht op cijfermatige gegevens die geanalyseerd worden.

3.3 Onderzoeksmethode

Soorten onderzoeksmethoden

Baarda (2014) onderscheidt in zijn boek verschillende soorten van onderzoeksmethoden. Hij noemt hierbij een zevental methoden, namelijk: het experiment, een survey, een casestudy, een actieonderzoek, een grounded theory, een etnografie en een archiefonderzoek. In dit onderzoek worden een tweetal methoden gebruikt, namelijk het archiefonderzoek en een casestudy. In het theoretische gedeelte van het onderzoek is gebruik gemaakt van archiefonderzoek (deskresearch). In dit gedeelte is bronnenonderzoek gedaan om begrippen, die centraal staan in het onderzoek, te beschrijven. In het praktische gedeelte van het onderzoek wordt gebruik gemaakt van een casestudy, omdat enkele typerende gevallen gekozen worden om een probleem of situatie van te beschrijven.

Analyse bestaand materiaal

Bestaand materiaal kan op drie verschillende manieren worden geanalyseerd, namelijk door middel van een heranalyse, een secundaire analyse en een meta-analyse. In dit onderzoek is het bestaande materiaal geanalyseerd door middel van een secundaire analyse. De gegevens uit de bronnen zijn gebruikt om een andere onderzoeksvraag te beantwoorden. De gegevens zijn daarom niet opnieuw of statisch geanalyseerd.

Interviews

Boeije (2012) onderscheidt in haar boek verschillende soorten interviews. De volgende soorten interviews worden onderscheiden: een ongestructureerd interview, een open interview, een half-gestructureerd interview en een gestructureerd interview. In dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van half-gestructureerde interviews. Vooraf zal een lijst (topiclijst) met vragen worden opgesteld, waarbij tevens ruimte is voor de inbreng van zowel de onderzoeker als de respondent. Daarnaast zullen ook extra vragen worden gesteld door de onderzoeker, mocht dat

nodig zijn. Zo worden de vragen ruim geformuleerd en kan veel informatie worden verkregen omtrent de bedrijfsoverdracht.

In onderstaand overzicht wordt per deelvraag uitgewerkt op welke wijze deze onderzocht zal worden:

Deelvraag:	Soort onderzoek:	Onderbouwing:
1	Archiefonderzoek – secundaire analyse	Door het raadplegen van bestaand materiaal zal worden onderzocht welke factoren een rol spelen op financieel gebied bij de bedrijfsoverdracht.
2	Archiefonderzoek – secundaire analyse	Door het raadplegen van bestaand materiaal zal worden onderzocht welke factoren een rol spelen op fiscaal gebied bij de bedrijfsoverdracht.
3	Een half-gestructureerd met cliënt en een half-gestructureerd interview met fiscalist (dhr. Van Kruiningen) en accountmanager (dhr. Van den Ende) samen	Tijdens deze interviews zal gevraagd worden welke aspecten voor Kees belangrijk zijn bij de bedrijfsoverdracht.
4	Een half-gestructureerd met cliënt en een half-gestructureerd interview met fiscalist (dhr. Van Kruiningen) en accountmanager (dhr. Van den Ende) samen	Tijdens dit interview zal gevraagd worden welke voorwaarden Kees stelt voor zijn oude dag. Hierbij zal worden gekeken naar zijn privéinkomsten en –uitgaven. Tevens zal via een interview met de accountmanager en fiscalist worden gekeken wat de optimale situatie is met betrekking tot de bedrijfsoverdracht.
5	Een half-gestructureerd met cliënt en een half-gestructureerd interview met fiscalist (dhr. Van Kruiningen) en accountmanager (dhr. Van den Ende) samen	Tijdens een interview met de accountmanager en fiscalist zal duidelijk worden welke financieringsvormen het meest gunstig zijn. In het interview met de cliënt zal gevraagd worden welke voorkeur zij hebben wat betreft de financiering.
6	Een half-gestructureerd met cliënt en een half-gestructureerd interview met fiscalist (dhr. Van Kruiningen) en accountmanager (dhr. Van den Ende) samen	Middels een interview met de accountmanager en fiscalist zal duidelijk worden welke overdracht het meest gunstig is gelet op de erf- en schenkbelasting.
7	Een half-gestructureerd met cliënt en een half-gestructureerd interview met fiscalist (dhr. Van Kruiningen) en accountmanager (dhr. Van den Ende) samen	Tijdens het interview met de accountmanager en fiscalist zal gevraagd worden welke aspecten meespelen bij de bedrijfsoverdracht wat betreft de inkomsten-, omzet- en overdrachtsbelasting.

Tabel 2: Onderzoeksmethode uitgewerkt per deelvraag

3.4 Verantwoording onderzoeksgroep/steekproef

Tijdens dit onderzoek zullen twee interviews worden gehouden. Onder populatie wordt verstaan alle eenheden waarover in het onderzoek uitspraken worden gedaan. In dit geval dus het bedrijf waar de bedrijfsoverdracht voor wordt uitgewerkt (Verhoeven, 2014). Bij een steekproef wordt een deel van de populatie onderzocht (Mertens, 2006). In dit geval betreft het een selecte steekproef, omdat alleen de personen zullen worden geïnterviewd die betrokken zijn bij de bedrijfsoverdracht. Een representatieve steekproef is een steekproef waarbij de eenheden in de steekproef wat betreft een aantal kenmerken gelijk zijn aan de populatie. In dit onderzoek zouden de resultaten van de interviews moeten gelden voor de gehele populatie om representatief te zijn (Verhoeven, 2014). Dit is niet het geval. In dit onderzoek wordt uitsluitend ingegaan op de partijen die betrokken zijn in het bedrijfsoverdracht, waardoor de resultaten dus niet zullen gelden voor de gehele populatie.

Binnen het onderzoek zal tevens een afbakening plaatsvinden met betrekking tot de bedrijfsoverdracht. Het onderzoek zal zich specifiek richten op Kees en zijn neef Jasper en niet Moniek. De zus van Kees zal buiten het onderzoek worden gehouden. Ook andere bedrijfsoverdrachten zullen in dit onderzoek niet worden behandeld. De theorie uit hoofdstuk 2 zal uitsluitend gericht zijn op de ondernemer in de zin van de inkomstenbelasting, omdat Kees een IB-ondernemer is. Hierdoor zal een bedrijfsoverdracht in het kader van een NV of BV niet worden behandeld. Bij een bedrijfsoverdracht spelen verschillende invalshoeken een rol. Hierbij kan ook gedacht worden aan emotionele en psychische aspecten. Deze zullen in het onderzoek niet specifiek worden behandeld.

3.5 Data-analyse

Na het verzamelen van alle gegevens uit de interviews, zullen deze worden geanalyseerd. Op basis hiervan kunnen uiteindelijk conclusies worden getrokken. Bij een kwalitatieve analyse, zullen een aantal stappen worden uitgewerkt (Baarda & Bakker, 2013). Aan de hand van de volgende stappen, zal de informatie worden verwerkt en geanalyseerd:

1. Uitwerken interviews

De informatie uit de interviews zal worden geanalyseerd. De interviews zullen woordelijk uitgetypt worden in een transcript. Op deze manier kan nagelezen worden wat tijdens het interview is gezegd door zowel de onderzoeker als de respondent, zodat vervolgens de relevantie van de informatie voor het onderzoek kan worden vastgesteld.

2. Vaststellen relevantie

De uitgewerkte interviews zullen vervolgens worden bekeken op relevantie. Gegevens die niet relevant zijn voor het onderzoek, zullen niet worden gecodeerd. De gegevens zullen niet worden verwijderd, omdat deze in een latere fase alsnog relevant kunnen zijn.

3. Open coderen

Als de structuur is aangebracht in de gegevens, kan de informatie worden gelabeld. De codering zal beschrijvend plaatsvinden. Hierbij wordt informatie samengevoegd en samengevat in een label. In deze fase wordt gestreefd zoveel mogelijk ingangen te vinden die aansluiten bij de onderzoeksaspecten. Tot slot zullen in deze fase synoniemen worden samengevoegd.

4. Axiaal coderen

Na het open coderen moet gekeken worden of de labels ondergebracht kunnen worden in onderscheidende categorieën. Hierbij zal worden gekeken naar de centrale begrippen, samenhang en patronen tussen de verschillende labels. De labels zullen dus met elkaar worden vergeleken en vervolgens worden ondergebracht in verschillende categorieën.

5. Selectief coderen

Bij selectief coderen wil de onderzoeker tot een hoger abstractieniveau komen. Tijdens deze fase wordt geen informatie meer gecodeerd, maar worden de categorieën uitgewerkt tot een theorie. De samenhang tussen de categorieën wordt geanalyseerd. Het is belangrijk om de onderzoeksvraag hierbij te betrekken. Hierdoor ontstaat een gestructureerd overzicht. Het overzicht zal vervolgens gebruikt worden voor de uitwerking van de resultaten (Baarda & Bakker 2013).

3.6 Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid kan worden omschreven als de nauwkeurigheid van een bron (Glabbeek, 2012). Betrouwbaarheid is de mate waarin een meting onafhankelijk is van toeval. Tevens speelt de persoon van de onderzoeker bij kwalitatief onderzoek een belangrijke rol, omdat de interviews relevant zijn voor de resultaten in het onderzoek. De onderzoeker moet neutraal zijn en het is van belang dat de onderzoeker de eigen mening niet laat meespelen (Baarda & Bakker, 2013). In dit onderzoek wordt geprobeerd zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid te blijven. De onderzoeker heeft geen kennis van het bedrijf en heeft daardoor geen belang bij de richting van de uitkomsten. Dit verhoogt de betrouwbaarheid van het onderzoek.

In een onderzoek is het belangrijk om te kijken of bronnen betrouwbaar zijn. In het onderzoek is gestreefd om uitsluitend wetenschappelijke bronnen te gebruiken. De wetenschappelijke bronnen die in dit onderzoek worden gebruikt, zijn betrouwbaar. Dit is te verklaren omdat al eerder naar het onderwerp onderzoek is gedaan en tevens is een literatuurlijst bijgevoegd waar gezien kan worden waar de informatie vandaan komt. Bij de bronnen is gelet op het jaar van publicatie. Hoe recenter de bronnen zijn, des te hoger de betrouwbaarheid van het onderzoek. De cijfers die in dit onderzoek gebruikt worden, veranderen ieder jaar. De cijfers in het theoretisch kader zijn gebaseerd op de tarieven van 2018. Dit is het jaar waarin de bedrijfsoverdracht zal plaatsvinden. Op deze manier zal de betrouwbaarheid van de resultaten in het onderzoek gewaarborgd blijven.

Aangezien de steekproef erg klein is tegenover de populatie, kan na dit onderzoek geen nauwkeurige voorspelling plaatsvinden (Baarda B. , 2014). De ondervraagden zijn wel representatief voor het onderzoek. Tijdens het onderzoek wordt gebruik gemaakt van een casestudy, aangezien maar twee interviews worden gehouden. De respondenten zijn afkomstig van de doorsnee groep. Dit betekent dat geen extreme of uitzonderlijke gevallen in de onderzoeksgroep aanwezig zijn. De respondenten die geïnterviewd worden zullen dus typerende gevallen zijn. Zij weten veel van het onderwerp af en kunnen daarom ook veel over het onderwerp vertellen (Baarda, 2014). Tijdens dit onderzoek is er geen sprake van saturatie aangezien maar twee respondenten worden geïnterviewd. Wel zal de interviewer net zolang vragen blijven stellen om de juiste en volledige informatie te verkrijgen voor het onderzoek. De vragenlijst voor het interview in dit onderzoek bestaat uit neutrale vragen. Op deze manier wordt geen richting gegeven aan de vraag. De interviews worden opgenomen. Dit verhoogt de betrouwbaarheid, omdat de interviews later nogmaals kunnen worden beluisterd.

3.7 Validiteit

Instrumentele validiteit is de mate waarin je meet wat je beoogt te meten. Ecologische validiteit zegt iets over de geldigheid van de resultaten met de praktijk (Baarda B. , 2014). In dit onderzoek wordt geprobeerd zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid te blijven. Zo zullen de resultaten van de interviews dicht bij de dagelijkse praktijk komen te liggen. Daarnaast is de juiste informatie verzameld om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag. De

resultaten zijn daarom geldig voor dit onderzoek. Op deze manier wordt tevens geprobeerd de geldigheid van het onderzoek te vergroten.

Volgens Baarda (2014) zijn er verschillende mogelijkheden om de geldigheid van het onderzoek te verhogen. De controlemiddelen zullen in het onderzoek worden ingebouwd, zodat deze een gunstig effect zullen hebben op de geldigheid van het onderzoek. De mogelijkheden die Baarda (2014) noemt, zullen hieronder worden uitgewerkt.

1. Triangulatie

Het is belangrijk voor de betrouwbaarheid om zoveel mogelijk bronnen van verschillende onderzoekers te gebruiken. In het onderzoek is bij een begrip uit het theoretisch kader ten minste verwezen naar 3 bronnen. Zo wordt de geldigheid, maar ook de betrouwbaarheid van de geschreven informatie vergroot.

2. Audit trail

Het is tevens belangrijk dat een logboek wordt bijgehouden. Hierin staat met wie de onderzoeker heeft gesproken en waar het gesprek over ging. Tijdens dit onderzoek zal een logboek bij worden gehouden, waarin een overzicht wordt gegeven van de voortgang van het onderzoek. Ook zullen de besprekingen over de voortgang van het onderzoek kort worden uitgewerkt.

3. Peer debriefing

Het kan zijn dat de onderzoeker zich teveel laat leiden door zijn eigen verwachtingen. Het is daarom belangrijk dat het werk wordt gecontroleerd door een collega die niet direct betrokken is bij het onderzoek. Tijdens dit onderzoek zal mijn stagebegeleider (de heer Van Kruiningen) het onderzoek regelmatig controleren. Tot slot zal de heer Van den Ende het onderzoek nog nalezen op juistheid en volledigheid.

4. Member checking

Het is goed om resultaten door betrokkenen zelf te laten lezen. Mijn begeleiders (de heer Rampart en meneer Meerschaert) vanuit de HZ University of Applied Sciences zullen controle uitvoeren op het onderzoek. Zij zijn niet direct betrokken bij het onderzoek. Tevens zullen mijn begeleiders vanuit Accon avm controle uitvoeren op de juistheid en volledigheid van het onderzoek.

5. Negatieve caseanalyse

Negatieve caseanalyse heeft betrekking op de gelijkheid van onderzoekers zelf. Gekeken moet worden of eventuele reacties aanwezig zijn die niet binnen het schema van het onderzoek passen. Sociale wenselijkheid is het geven van antwoorden of het zich gedragen volgens wat de respondent denkt dat de norm is (Baarda, 2014). In het interview wordt geprobeerd de sociale wenselijkheid zo veel mogelijk buiten het interview te houden. Dit voorkomt dat antwoorden worden gegeven, die eigenlijk niet waar zijn.

Hoofdstuk 4: Resultaten

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de deelvragen beantwoord vanuit de praktijk. Voor de beantwoording worden tevens de resultaten uit de afgenomen interviews gebruikt. Hierbij zal ingegaan worden op de financiële en fiscale aspecten die bij de bedrijfsoverdracht voor zowel Kees als Jasper en Moniek van belang zijn. Voordat de uitwerking van de resultaten plaats zal vinden, wordt eerst dieper ingegaan op de aspecten die voor Kees bij de bedrijfsoverdracht belangrijk zijn.

4.1.1 Jaar van overdracht

De overdracht van het bedrijf kan plaatsvinden met terugwerkende kracht per 1 januari 2018 of per 1 januari 2019. De bedrijfsoverdracht in het jaar 2018 is fiscaal gezien ongeveer € 900 euro aantrekkelijker dan in het jaar 2019 (de uitwerking hiervan is opgenomen in bijlage 5). Uit het interview met Kees blijkt zijn voorkeur uitgaat voor de bedrijfsoverdracht per 1 januari 2019.

4.1.2 Belangrijke aspecten bij de bedrijfsoverdracht

De overdracht van de gronden weegt zwaar mee bij het maken van de beslissing om het bedrijf over te dragen, omdat Kees met de gronden een sterke band heeft. Kees vindt het moeilijk om het bedrijf los te laten. Hij wil dat het bedrijf binnen de familie blijft en niet wordt verkocht aan derden. Kees geeft aan dat hij het bedrijf het liefst wil voortzetten, maar zijn gezondheid laat dit niet toe. Hij moet het bedrijf daarom overdragen. Vanwege de sterke band met de grond, wil Kees dat de gronden na de bedrijfsoverdracht niet worden verkocht tijdens zijn leven. Tijdens het interview gaf hij dit heel duidelijk aan. Hij heeft heel zijn leven hard moeten werken voor de grond en wil dat de grond niet wordt verkocht. In de overdrachtsakte zal daarom worden vastgelegd dat Jasper en Moniek de grond niet mogen verkopen tijdens leven van Kees. Door deze bepaling op te nemen, hebben zij geen zeggenschap over de mogelijke verkoop van de grond. Indien zij de grond toch willen verkopen, dienen zij eerst toestemming te vragen aan Kees. Ook vindt Kees het belangrijk dat bij de overdracht de bedrijfsopvolgingsregeling kan worden toegepast, zodat een groot deel onbelast voor de erf- of schenkbelasting kan worden overgedragen aan zijn neef Jasper en nicht Moniek en zo weinig mogelijk belasting afgedragen hoeft te worden aan de fiscus.

Na de overdracht wil Kees niets te kort komen en een goede oude dag overhouden. Tijdens het interview gaf Kees aan dat hij zijn huidige inkomsten- en uitgavenpatroon voort wil zetten. Tevens is het belangrijk dat de overnamesom acceptabel en haalbaar is voor zijn neef Jasper en nicht Moniek. Het is de wens van Jasper en Moniek dat zij privé niet bij hoeven te storten om de kosten van het bedrijf te kunnen betalen.

Het bedrijfsgebouw, wat nu nog onderdeel is van het ondernemingsvermogen, staat naast de privéwoning van Kees. Kees wenst het bedrijfsgebouw bij de bedrijfsoverdracht over te dragen naar zijn privévermogen. De reden voor deze keuze is dat hij zelf het geheel (woning en bedrijfsgebouw) na een aantal jaren naar verwachting kan verkopen voor een hogere waarde. Dit heeft voor Jasper en Moniek ook voordelen. Indien het bedrijfsgebouw voor een klein bedrag op de balans zou staan en deze wordt verkocht tegen een fors hogere waarde, dan moeten Jasper en Moniek over het verschil tussen de boekwaarde en de werkelijke waarde afrekenen. De stille reserve op het bedrijfsgebouw wordt hierbij tegen een hoger tarief belast, omdat de marginale tarieven in de eerste en tweede schijf van Jasper en Moniek hoger zijn dan bij Kees. Indien het bedrijfsgebouw overgedragen zou worden naar Jasper en Moniek, zijn zij daarover tevens overdrachtsbelasting verschuldigd, omdat zij niet onder het begrip 'familie' vallen voor de 'vrijstelling overdrachtsbelasting in familiesfeer'. Tevens wordt de verkoop van

het bedrijfsgebouw voor Jasper en Moniek niet gezien als een staking, wat tot gevolg heeft dat Jasper en Moniek geen gebruik kunnen maken van stakingsfaciliteiten. Indien Kees het bedrijfsgebouw bij de overdracht overdraagt naar zijn privévermogen, kan hij wel gebruik maken van de stakingsfaciliteiten (stakingsaftrek en stakingslijfrente). Bij de afrekening wordt bij Kees tevens de stille reserve tegen een lager tarief belast in de eerste en tweede schijf van de inkomstenbelasting in box 1. Hij heeft nog ruimte in zijn eerste en tweede schijf. Het bedrijfsgebouw overdragen naar privé van Kees, is gelet op het verkoopvoornemen voor beide partijen gunstiger.

4.2 Financiële resultaten bij de bedrijfsoverdracht

4.2.1 Waardebepaling en overnamesom Schuit V.O.F.

Voor de waardebepaling van het bedrijf is gekozen om gebruik te maken van twee waarderingsmethoden. Agrarische bedrijven hebben vaak een hoge intrinsieke of liquidatiewaarde en door een laag rendement juist een lage going concern waarde (voortzettingswaarde). De going concern waarde is de basis waarover erf- of schenkbelasting moet worden berekend. In dit geval is enerzijds gekozen om de liquidatiewaarde te gebruiken om de werkelijke waarde van het bedrijf inzichtelijk te maken. Anderzijds is gekozen om de going concern waarde te berekenen. Door de going concern waarde te gebruiken, kan berekend worden of de overnamesom en de te betalen erf- of schenkbelasting door Jasper en Moniek in de toekomst op financieel gebied haalbaar zijn. Daarnaast is het belangrijk dat Kees na de bedrijfsoverdracht een goede oude dag onderhoudt. Beide waarderingsmethoden zijn tevens de basis voor de berekening van de bedrijfsopvolgingsregeling. Om deze reden is dan ook gekozen om meerdere waarderingsmethoden te gebruiken. Op basis van deze waarderingsmethoden is de overnamesom bepaald voor zowel de ruisende als de geruisloze bedrijfsoverdracht. De gekozen waarderingsmethoden zorgen ervoor dat de overnamesom passend is voor beide partijen en aan hun wensen voldoet. De gekozen waarderingsmethoden en de overnamesom voor zowel de ruisende als de geruisloze overdracht zijn berekend in de bijlagen 7 en 8.

Tijdens het interview met de accountmanager en fiscalist gaf de fiscalist aan dat bij een ruisende overdracht flexibiliteit aanwezig is over hetgeen bij de bedrijfsoverdracht overgedragen wordt. Indien gekozen wordt voor een geruisloze overdracht, dient al het ondernemingsvermogen overgedragen te worden. Aangezien het bedrijfsgebouw (dat nu nog onderdeel is van het ondernemingsvermogen) wordt overgedragen naar het privévermogen van Kees en hierdoor niet al het ondernemingsvermogen wordt overgedragen, is het in deze situatie verstandiger het bedrijf ruisend over te dragen. Indien het bedrijfsgebouw wel overgedragen zou worden, zijn Jasper en Moniek hierover overdrachtsbelasting verschuldigd, omdat zij niet vallen onder het begrip 'familie' van de 'vrijstelling overdrachtsbelasting in familiesfeer'. Door het bedrijfsgebouw over te dragen naar privévermogen van Kees, heeft dit voor Jasper en Moniek voordelen, omdat zij over de waarde van het bedrijfsgebouw nu geen overdrachtsbelasting verschuldigd zijn. Daarnaast geven de fiscalist en accountmanager aan dat de omvang van de stille reserves meespeelt bij de keuze om het bedrijf ruisend of geruisloos over te dragen. Indien de stille reserves een grote omvang hebben, is het verstandiger het bedrijf geruisloos over te dragen, zodat over de aanwezige stille reserves niet afgerekend hoeft te worden. In deze situatie zijn de stille reserves niet groot van omvang, waardoor een ruisende overdracht tevens mogelijk is, zeker in combinatie met een lijfrente. Door het bedingen van een lijfrente is de stakingswinst niet in één keer belast en kan de stakingswinst worden uitgesmeerd over een aantal jaren.

Onderstaande informatie is af te leiden uit de bijlagen 6 tot en met 8.

De overnamesom bij een ruisende bedrijfsoverdracht:

Bedrijfsgebouwen	€	41.000	
Gronden	€	1.624.560	
Overige vermogensbestanddelen	€	35.313	+

	€	1.700.873	
Stille reserves	€	16.102	+

Liquidatiewaarde	€	1.716.795	
AF: vrijstelling verpachte staat	€	812.280	
Going concern waarde (voortzettingswaarde)	€	904.695	

De overnamesom bij een geruisloze bedrijfsoverdracht:

Bedrijfsgebouwen	€	41.000	
Gronden	€	1.624.560	
Overige vermogensbestanddelen	€	35.313	
Vervoermiddelen	€	2.300	
Meerwaarde betalingsrechten*	€	6.690	
Meerwaarde LLB's*	€	7.112	+

	€	1.716.975	
AF: Belastinglatentie (20%)	€	10.465	-

Liquidatiewaarde	€	1.706.510	
AF: vrijstelling verpachte staat	€	812.280	
Going concern waarde (voortzettingswaarde)	€	894.230	

Uit het interview met de accountmanager blijkt dat de lager gelegen going concern waarde ten opzichte van de liquidatiewaarde te maken heeft met de waarde in verpachte staat. In het verleden heeft Kees de grond economisch ingebracht in de V.O.F. In de V.O.F. zijn Jasper en Moniek medegebruiker van de grond. Kees is nog wel juridisch eigenaar, maar geen economisch eigenaar meer, omdat Jasper en Moniek voor 20% meedelen in de meerwaarde van de grond. Kees mag als gevolg hiervan geen grond verkopen zonder toestemming van Jasper en Moniek. Fiscaal mag voor de bedrijfsopvolgingsregeling in deze situatie de grond gelijk worden gesteld met de waarde in verpachte staat. Fiscaal gezien mag dus aangenomen worden dat de grond door Kees aan Jasper en Moniek wordt verpacht. De waarde voor oneindige pacht bedraagt 50%. In deze situatie mag de waarde verpachte staat daarom worden afgehaald van de liquidatiewaarde. De bedrijfsopvolgingsregeling voorziet in een vrijstelling tussen de liquidatiewaarde en de going concern waarde, wat tot gevolg heeft dat de waarde verpachte staat vrijgesteld is van belasting.

De hogere overnamesom bij de ruisende bedrijfsoverdracht wordt veroorzaakt door de belastinglatentie ter grootte van € 10.465, die bij de geruisloze bedrijfsoverdracht in aftrek wordt gebracht. De stille reserves zijn klein van omvang, waardoor de belastinglatentie en tevens het verschil tussen de waarde van het bedrijf bij de ruisende en geruisloze bedrijfsoverdracht klein is. De belastinglatentie wordt door Jasper en Moniek bij de

bedrijfsoverdracht overgenomen, waardoor het redelijk is dat deze wordt verminderd op de overnamesom. Doordat zij bij de geruisloze overdracht doorgaan met de huidige fiscale boekwaarden, wordt in de toekomst afschrijvingspotentieel gemist, terwijl ooit wel afgerekend moet worden over de meerwaarde. Een korting op de overnamesom ter grootte van de belastinglatentie is daarom terecht.

Deelconclusie

Uit bovenstaande berekeningen blijkt dat de overnamesom bij de ruisende bedrijfsoverdracht hoger is dan bij de geruisloze overdracht. Een voorwaarde voor de geruisloze bedrijfsoverdracht is dat al het ondernemingsvermogen moet worden overgedragen. Echter gezien de wens van Kees om het bedrijfsgebouw over te hevelen naar zijn privévermogen, is het in dit geval verstandiger het bedrijf ruisend over te dragen en de stakingswinst door middel van een onderlinge lijfrente te bedingen. Op deze manier hoeven Jasper en Moniek ook geen overdrachtsbelasting te betalen over de waarde van het bedrijfsgebouw. Ook zijn de stille reserves redelijk klein van omvang, waardoor een ruisende overdracht tevens mogelijk is, zeker in combinatie met een lijfrente.

4.2.2 Verzorgde oude dag Kees

Het is de wens van Kees om na de bedrijfsoverdracht een verzorgde oude dag over te houden. Bij de berekening van de overnamesom is rekening gehouden met de gemiddelde privéuitgaven van Kees en zijn wens om de huidige bank- en spaartegoeden op het huidige niveau te kunnen houden. Op deze manier zal hij in de toekomst geen financiële zorgen hebben. Tijdens het interview gaf Kees aan dat hij ongeveer een netto-inkomen van € 30.000 per jaar nodig heeft voor een verzorgde oude dag.

Bij de berekening is tevens rekening gehouden met de inkomensbehoefte van Jasper en Moniek. Het is belangrijk dat de overnamesom voor hen acceptabel en haalbaar is. De wens van Jasper en Moniek is dat zij privé niet bij hoeven te storten in het bedrijf om de kosten te kunnen betalen. Rekening houdend met deze factoren, is de overnamesom berekend op € 175.000. De overnamesom is gebaseerd op de inkomensbehoefte van beide partijen en hun wensen. Uit de meerjarenbegroting (bijlage 9) blijkt dat het jaarlijkse netto-inkomen van Kees iets onder het bedrag van € 30.000 ligt. Echter, met de berekende overnamesom van € 175.000 kan Kees zijn huidige bank- en spaartegoeden op het huidige niveau houden, waardoor hij niet in financiële problemen zal komen. Ook blijkt uit de meerjarenbegroting (bijlage 10) en de prognose van het resultaat (bijlage 11) dat Jasper en Moniek naar verwachting niet privé hoeven bij te storten om de kosten van het bedrijf te kunnen betalen. De wens van Kees is dat een zo hoog mogelijke schenking gedaan kan worden op de overnamesom, zodat de bedrijfsopvolgingsregeling toegepast kan worden en zo weinig mogelijk belasting afgedragen hoeft te worden aan de fiscus. Met de berekende overnamesom kan een zo hoog mogelijke schenking worden toegepast die binnen de bedrijfsopvolgingsregeling valt, waardoor hierover niet afgerekend hoeft te worden.

Deelconclusie

Rekening houdend met de inkomensbehoefte van beide partijen, is de overnamesom berekend op € 175.000. De overnamesom voldoet aan de wensen van beide partijen.

4.2.3 Financiering van de overnamesom

Voor de financiering van de overnamesom zijn een aantal mogelijkheden. De accountmanager adviseert om de overnamesom te financieren door middel van een onderlinge lening. Een bancaire lening is niet ter sprake gekomen, aangezien Kees bereid is het bedrag voor de overnamesom onderling te financieren. Een onderlinge lening is gunstiger voor beide partijen,

omdat de voorwaarden zelf bepaald kunnen worden. Deze voorwaarden zijn vaak soepeler dan bij een financiële instelling. Indien een lening bij de bank wordt afgesloten, dienen Jasper en Moniek een hoog bedrag aan rente te betalen. Het rentepercentage van de onderlinge lening ligt onder de bancaire rente, wat voor hen een voordeel oplevert ten opzichte van een bancaire lening. Ook krijgt Kees nauwelijks rente (gezien de huidige marktrente) indien de totale overnamesom op zijn bankrekening wordt gestort. De hoogte van de onderlinge lening bedraagt in totaal € 140.000 met een rentepercentage van 2% en een looptijd van 20 jaar. Aangezien de V.O.F. na de bedrijfsoverdracht uitsluitend uit Jasper en Moniek bestaat en Kees uit het bedrijf zal treden, kunnen Jasper en Moniek de rente van de lineaire lening aftrekken van de winst van de V.O.F. Als gevolg hiervan hoeven zij minder belasting te betalen. Een berekening van het belastbare inkomen in box 1 voor Jasper en Moniek is opgenomen in paragraaf 4.3.3.

Het is tevens mogelijk gebruik te maken van de stakingslijfrente. De accountmanager adviseert om van deze mogelijkheid gebruik te maken. Geadviseerd wordt om de stakingswinst om te zetten in een onderlinge lijfrente ter grootte van +/- € 35.000. De lijfrente zal in 10 jaar worden uitgekeerd vanuit de V.O.F. Voor de lijfrente zal door Jasper en Moniek een voorziening worden gevormd. De lijfrenteverplichting wordt jaarlijks opgerent met 2%. Kees zal wel belasting moeten betalen over de lijfrente-uitkeringen. Het voordeel hiervan is dat de lijfrente-uitkeringen tegen een lager tarief zijn belast, omdat Kees de AOW-gerechtigde leeftijd heeft bereikt. Ook heeft hij nog ruimte in de eerste en tweede schijf. Door middel het bedingen van een lijfrente, zal de inkomenspositie van de overdrager verbeteren en kan het belastbare inkomen van de overnemers worden gedrukt.

Aangezien Jasper en Moniek (naast hun moeder) beiden erfgenaam zijn, ziet de accountmanager geen problemen voortkomen uit de onderlinge financiering. Indien een andere familietak aanwezig zou zijn, die in het testament van Kees is opgenomen, dan zou de onderlinge financiering problemen op kunnen leveren. Dit komt omdat de lening bij overlijden van de heer Schuit direct opeisbaar zou zijn voor de andere erfgenamen. Als gevolg hiervan zouden Jasper en Moniek in de financiële problemen kunnen komen als de erfgenamen het tegoed zouden opeisen.

Deelconclusie

Voor de financiering van de overnamesom zijn verschillende mogelijkheden. In deze situatie zal het bedrag gefinancierd worden door een onderlinge lening van € 140.000. Daarnaast zal een lijfrente worden bedongen ter grootte van +/- € 35.000. Ook deze financiering voldoet aan de wensen van beide partijen.

4.2.4 Meerjarenbegrotingen

In bijlage 9 is de meerjarenbegroting voor Kees opgenomen. Uit de meerjarenbegroting blijkt dat de overnameprijs van € 175.000 haalbaar is en dat Kees zijn huidige inkomenspositie voor de komende 20 jaar kan voortzetten. Uit het interview met Kees blijkt dat hij het overige gedeelte op de overnamesom wil schenken, zodat de bedrijfsopvolgingsregeling kan worden toegepast en zo weinig mogelijk belasting afgedragen hoeft te worden aan de fiscus.

In bijlage 10 is de meerjarenbegroting voor Jasper en Moniek opgenomen. Uit de meerjarenbegroting blijkt dat Jasper en Moniek bij de berekende overnamesom van € 175.000 niet privé bij hoeven te storten om de kosten van het bedrijf te betalen. Ook uit de prognose van het resultaat (bijlage 11) blijkt dat het resultaat toereikend is om de inkomstenbelasting en de overige kosten van het bedrijf te kunnen betalen.

Deelconclusie

Uit de meerjarenbegroting blijkt dat de heer Schuit zijn huidige inkomenspositie voor de komende 20 jaar voort kan zetten waardoor zijn uitgavenpatroon niet in de knel komt. Tevens blijkt uit de meerjarenbegroting en de prognose van het resultaat dat Jasper en Moniek privé niet bij hoeven te storten om de kosten van het bedrijf en de inkomstenbelasting te kunnen betalen.

4.3 Fiscale resultaten bij de bedrijfsoverdracht

4.3.1 Ruisende overdracht

Indien het bedrijf ruisend wordt overgedragen, dient in beginsel afgerekend te worden over de stakingswinst. Over de meerwaarde van de gronden moet ook afgerekend worden, omdat deze tevens behoort tot de stakingswinst. Door gebruik te maken van de landbouwvrijstelling (artikel 3.12 Wet IB 2001), wordt de positieve meerwaarde van de gronden vrijgesteld van inkomstenbelasting. Als gevolg hiervan hoeft geen belasting betaald te worden over de meerwaarde van de gronden. De totale meerwaarde van de gehele onderneming bedraagt € 52.327. Een berekening van deze meerwaarde is opgenomen in bijlage 4.1.

Door de accountmanager wordt geadviseerd niet de gehele belastbare stakingswinst van Kees ter grootte van € 40.153 om te zetten in een stakingslijfrente, maar in een lijfrente ter grootte van € 35.000. De achterliggende reden is gelegen in het feit dat nu ook ondernemersaftrek en MKB-winstvrijstelling toegepast kan worden. Ook kunnen op deze manier de heffingskortingen worden benut. Het is namelijk niet mogelijk de heffingskortingen door te schuiven naar volgende jaren. Uiteindelijk leidt het belastbare inkomen in box 1 ertoe dat Kees door het gebruik van de heffingskortingen geen belasting hoeft te betalen.

Indien gekozen wordt voor een ruisende overdracht, heeft dit onderstaande gevolgen voor de heer Schuit:

Aandeel in jaarwinst V.O.F.*	€ 17.925	
Jaarwinst P.O.*	€ - 6.140	
Stakingswinst	€ 449.494	+

	€ 461.279	
AF: Landbouwvrijstelling	€ 399.174	

	€ 62.105	
Ondernemersaftrek	€ 7.280	-
Stakingsaftrek	€ 3.630	-

	€ 51.195	
MKB-winstvrijstelling (14%)	€ 7.168	-

	€ 44.027	
AF: Afstorten lijfrente	€ 35.000	-

Belastbaar inkomen uit werk en woning (Box 1)	€ 9.027	

* In bovenstaande berekening is te zien dat het aandeel van Kees in de jaarwinst van de V.O.F. € 17.925 bedraagt. Dit bedrag is overgenomen uit de jaarrekening. Ook is te zien dat de persoonlijke onderneming (P.O.) verlies heeft geleden. Dit is gelegen in het feit dat alleen

opbrengsten zijn verkregen van subsidies. Daarentegen zijn veel kosten gemaakt voor onderhoud. De opbrengsten minus de kosten resulteert in een verlies ter grootte van € 6.140.

** Voor de verdelingen van de winst, verliezen, meerwaarde en vervreemding van gronden wordt verwezen naar paragraaf 1.4: Casusbeschrijving.

Voor Jasper en Moniek betekent de ruisende overdracht dat zij meer afschrijvingspotentieel hebben. Aangezien het bedrijfsgebouw overgedragen zal worden naar het privévermogen van Kees, missen zij het extra afschrijvingspotentieel op het bedrijfsgebouw. Het voordeel van de overdracht van het bedrijfsgebouw is dat zij geen overdrachtsbelasting hoeven te betalen en tevens kunnen zij de rentekosten ter grootte van € 2.800 aftrekken van de winst, waardoor zij minder belasting hoeven te betalen. De lijfrente zal als voorziening op de balans worden opgenomen.

4.3.2 Geruisloze overdracht

Ook kan gekozen worden het bedrijf geruisloos over te dragen naar Jasper en Moniek. Aangezien Jasper en Moniek in 2010 al zijn toegetreden tot het bedrijf, voldoen zij ruim aan de bezitstermijn van 3 jaar. De belastinglatentie op de stille reserves wordt bij de geruisloze overdracht doorgeschoven. Het nadeel hiervan is dat Jasper en Moniek minder afschrijvingspotentieel hebben.

Indien gekozen wordt voor een geruisloze overdracht, heeft dit onderstaande gevolgen voor de heer Schuit:

Jaarwinst V.O.F.	€ 17.925	
Jaarwinst P.O.	€ - 6.140	
Stakingswinst	€ 0	+

	€ 11.785	
Ondernemersaftrek	€ 7.280	-

	€ 4.505	
MKB-winstvrijstelling (14%)	€ 631	-

Belastbaar inkomen uit werk en woning (Box 1)	€ 3.874	

* Voor de verdelingen van de winst, verliezen en vervreemding van gronden wordt verwezen naar paragraaf 1.4: Casusbeschrijving.

Deelconclusie

Uit bovenstaande berekeningen blijkt dat de geruisloze overdracht gunstiger is, gelet op het belastbare inkomen in box 1. De accountmanager en fiscalist geven aan dat in deze situatie de ruisende overdracht gunstiger is. Dit is gelegen in het feit dat het bedrijfsgebouw overgedragen zal worden naar het privévermogen van Kees. Ook is het de wens van Kees zelf om het bedrijf ruisend over te dragen, zodat hij het geheel (zijn privéwoning en bedrijfsgebouw) voor een hogere waarde kan verkopen in de toekomst. Jasper en Moniek kunnen geen gebruik maken van de faciliteit 'vrijstelling overdrachtsbelasting in familiesfeer', omdat zij niet onder de vrijstelling vallen. Door de overdracht van het bedrijfsgebouw naar privé van Kees, hoeven Jasper en Moniek geen overdrachtsbelasting te betalen over de waarde van het bedrijfsgebouw, wat voor hen tevens gunstiger is. Ook zijn de stille reserves klein van omvang, waardoor een ruisende overdracht mogelijk is, zeker in combinatie met de lijfrente.

4.3.3 Fiscale gevolgen na de bedrijfsoverdracht voor Jasper en Moniek

Na de bedrijfsoverdracht kunnen Jasper en Moniek voor de lijfrente aan Kees een voorziening vormen. De rente van de lineaire lening kunnen zij aftrekken van de winst. In bijlage 11 is een prognose opgenomen van het resultaat na de bedrijfsoverdracht. Hieruit blijkt dat Jasper en Moniek naar verwachting niet privé hoeven bij te storten om de overige kosten en de inkomstenbelasting van het bedrijf te kunnen betalen.

Na de bedrijfsoverdracht heeft dit voor Jasper de onderstaande gevolgen:

Winst uit onderneming*	€ 9.160	
MKB-winstvrijstelling (14%)	€ 1.282	-

Belastbare winst uit onderneming	€ 7.878	
Inkomsten uit arbeid**	€ 28.506	+

Belastbaar inkomen in box 1	€ 36.384	

Na de bedrijfsoverdracht heeft dit voor Moniek de onderstaande gevolgen:

Winst uit onderneming*	€ 9.160	
MKB-winstvrijstelling (14%)	€ 1.282	-

Belastbare winst uit onderneming	€ 7.878	
Inkomsten uit arbeid**	€ 38.313	+

Belastbaar inkomen in box 1	€ 46.191	

* Een prognose van de winst is opgenomen in bijlage 11.

** Het inkomen uit arbeid is overgenomen van de aangifte inkomstenbelasting.

4.3.4 Verschuldigde schenkbelasting

In totaal wordt bij de ruisende overdracht € 729.695 (€ 904.695 going concern waarde - € 175.000 overnamesom) geschonken op de overnamesom. Voor de schenking op de overnamesom kan gebruik gemaakt worden van de bedrijfsopvolgingsregeling. De voorwaarde voor het toepassen van de bedrijfsopvolgingsregeling is dat het bedrijf minimaal 5 jaar wordt voortgezet. Volgens de accountmanager zal aan dit voortzettingstermijn worden voldaan.

De bedrijfsopvolgingsregeling voorziet in de eerste plaats in een volledige vrijstelling tussen het verschil van de liquidatiewaarde en de going concern waarde (voortzettingswaarde). In dit geval is de liquidatiewaarde hoger dan de going concern waarde, door de vrijstelling waarde verpachte staat. Het verschil tussen de liquidatiewaarde en de going concern waarde is vrijgesteld. De going concern waarde is de basis waarover de schenkbelasting wordt berekend. Daarna voorziet de bedrijfsopvolgingsregeling in een volledige vrijstelling van het ondernemingsvermogen tot € 1.071.987 voor de gehele onderneming. In dit geval hebben meerdere verkrijgers deel in het bedrijfswaarde, waardoor de vrijstelling moet worden toegepast naar rato van het eigen deel. Het aandeel van Kees in het bedrijf bedraagt 92,96%. De bedrijfsopvolgingsregeling wordt daarom naar rato van dit deel afgetobd tot € 996.482. Voor de achterliggende berekeningen van de bedragen bij de ruisende overdracht en het aandeel van Kees in het bedrijf wordt verwezen naar bijlage 7.

De verschuldigde schenkbelasting bij de ruisende overdracht kan als volgt worden berekend:

Liquidatiewaarde	€ 1.716.975
Waarde verpachte staat	€ 812.280 -

Going concern waarde	€ 904.695
Schenkingsvrijstelling BOR (1.071.987 x 92,96%*)	€ 996.482 -

Verschuldigde schenkbelasting	€ 0

Overnamesom € 175.000**

* Voor de achterliggende berekening van het aandeel van Kees in het bedrijf wordt verwezen naar bijlage 7.2

** In paragraaf 4.2.2 is een nadere toelichting gegeven van de berekende overnamesom.

Uit bovenstaande berekening blijkt dat de gehele schenking ter grootte van € 729.695 onder de schenkingsvrijstelling van de bedrijfsopvolgingsregeling valt. Jasper en Moniek hoeven daarom geen schenkbelasting te betalen. Het is tevens mogelijk het gehele bedrijf te schenken aan Jasper en Moniek. Hier is in deze situatie niet voor gekozen, omdat Kees jaarlijks aflossing en rente nodig heeft voor een verzorgde oude dag.

4.3.5 Verschuldigde erfbelasting

Ten aanzien van de erfbelasting zijn twee situaties mogelijk. In de eerste situatie wordt het gehele ondernemings- en privévermogen vererfd. Dit is het geval wanneer de overdrager overlijdt voordat de bedrijfsoverdracht plaatsvindt, of wanneer de overdrager overlijdt binnen 180 dagen na de bedrijfsoverdracht. In de tweede situatie wordt het bedrijf geschonken, maar overlijdt de overdrager meer dan 180 dagen na de bedrijfsoverdracht. Beide situaties zullen hieronder worden uitgewerkt:

4.3.4.1 Alles vererven / overlijden binnen 180 dagen na de bedrijfsoverdracht

Indien Kees voor de bedrijfsoverdracht overlijdt of binnen 180 dagen na de bedrijfsoverdracht, zijn krachtens het testament zijn zus, neef Jasper en nicht Moniek voor gelijke delen erfgenaam. In het testament is een legaat opgenomen voor de Protestantse Gemeente voor een bedrag van € 25.000. Ook is een legaat voor zijn moeder opgenomen voor het vruchtgebruik van de woning. Aangezien de moeder van Kees is overleden, vervalt dit legaat. In de berekening is daarom alleen rekening gehouden met het legaat voor de Protestantse Gemeente ter grootte van € 25.000. Voor de uitvaartkosten is een stelpost opgenomen ter grootte van € 10.000.

De fiscalist gaf tijdens het interview aan dat soms ruimte in de bedrijfsopvolgingsregeling resteert, waarin privévermogen kan verdwijnen. Bij de bedrijfsopvolgingsregeling is in beginsel het ondernemingsvermogen tot een bedrag van € 1.071.987 vrijgesteld van belasting. Het is mogelijk dat na toepassing van de bedrijfsopvolgingsregeling voor het ondernemingsvermogen een bedrag resteert. Deze ruimte mag vervolgens worden gevuld met privévermogen, waardoor een deel van het privévermogen dus meegenomen kan worden in de vrijstelling van de bedrijfsopvolgingsregeling. Dit is onderstaande berekening ook terug te zien.

Indien Jasper en Moniek het totale vermogen erven, heeft dit onderstaande gevolgen voor de verschuldigde erfbelasting:

Liquidatiewaarde	€ 1.716.975
Waarde verpachte staat	€ 812.280 +

Going concern waarde	€ 904.695
Waarde woning	€ 266.000
Bank- en spaartegoeden	€ 180.000
Vakantiewoning Vlieland	€ 120.000

Totaal vermogen Kees	€ 1.470.695
Stelpost uitvaartkosten	€ 10.000 -
Legaat Protestantse Gemeente	€ 25.000 -

Totaal vermogen na aftrek legaat en kosten	€ 1.435.695
 Belaste verkrijging per erfgenaam (3 erfgenamen)	 € 478.565
Waarvan ondernemingsvermogen (61,51%)	€ 294.365
Waarvan privévermogen (38,49%)	€ 184.200
 <u>Toepassing bedrijfsopvolgingsregeling</u>	
Ondernemingsvermogen	€ 294.365
Vrijstelling BOR (maximaal 1.071.987 x 92,96% / 3)*	€ 332.160 -

Belast ondernemingsvermogen	€ - 37.795**
 Belast privévermogen (€ 184.200 – € 37.795**)	€ 146.405
Algemene vrijstelling	€ 2.147 -

Grondslag voor erfbelasting	€ 144.258
Erfbelasting (30% x € 123.248)	€ 36.974
Erfbelasting (40% x 21.010)	€ 8.404 +

Verschuldigde erfbelasting per erfgenaam	€ 45.378

* Voor de achterliggende berekening van het aandeel van Kees in het bedrijf wordt verwezen naar bijlage 7.2.

** Deel van het ondernemingsvermogen wat resteert en meegenomen kan worden in de bedrijfsopvolgingsregeling.

4.3.4.2 Overlijden na 180 dagen na schenking

Normaal gesproken wordt de schenking in geval van overlijden van de overdrager opgeteld bij de erfenis. Indien de overdrager meer dan 180 dagen na de bedrijfsoverdracht overlijdt, wordt de schenking niet meer opgeteld bij de erfenis. Als gevolg hiervan hoeft alleen nog afgerekend te worden over het privévermogen van Kees.

Indien Kees meer dan 180 dagen na de schenking, overlijdt, heeft dit onderstaande gevolgen voor de erfbelasting:

Waarde woning Kees	€ 266.000
Bank- en spaartegoeden	€ 180.000
Vakantiewoning Vlieland	€ 120.000
Bedrijfsgebouw	€ 40.000 +

Totaal privévermogen Kees	€ 606.000
Uitvaartkosten	€ 10.000 -
Legaat Protestantse Gemeente	€ 25.000 -

Totaal vermogen na aftrek legaat en kosten	€ 571.000
Belaste verkrijging per erfgenaam (3 erfgenamen)	€ 190.333
Algemene vrijstelling	€ 2.147 -

Grondslag voor erfbelasting	€ 188.186
Erfbelasting (30% x € 123.248)	€ 36.974
Erfbelasting (40% x 64.938)	€ 25.975 +

Verschuldigde erfbelasting per erfgenaam	€ 62.949

Het verschil tussen de verschuldigde erfbelasting bij de gehele vererving of het overlijden na 180 dagen is gelegen in het feit dat het privévermogen ter grootte van € 37.795 per erfgenaam meegenomen kan worden in de resterende ruimte van de bedrijfsopvolgingsregeling. Daarnaast is het bedrijfsgebouw bij de bedrijfsoverdracht overgedragen naar het privévermogen van Kees, waardoor deze ook in de berekening moet worden opgenomen en hierover tevens afgetrokken moet worden.

Deelconclusie

Uit bovenstaande berekeningen blijkt dat de gehele vererving gunstiger is, omdat een deel van het privévermogen meegenomen kan worden in de ruimte van de bedrijfsopvolgingsregeling, na aftrek van het ondernemingsvermogen. Bij het schenken van het bedrijf kan geen gebruik gemaakt worden van deze mogelijkheid. Indien Kees binnen 180 dagen overlijdt na de schenking van het bedrijf, wordt de schenking opgeteld bij de erfenis, waardoor het totaal overeenkomt met de gehele vererving van het bedrijf. In dit geval maakt het niet uit of het bedrijf wordt geschonken of wordt vererfd. Indien Kees meer dan 180 dagen na het schenken van het bedrijf overlijdt, zijn Jasper en Moniek alleen nog erfbelasting verschuldigd over het privévermogen van Kees. De fiscalist gaf tijdens het interview aan dat de bedrijfsopvolgingsregeling onder druk staat. Het kan namelijk zijn dat de bedrijfsopvolgingsregeling in de toekomst zal versoberen als meer linkse partijen in de regering komen. Daarom is het verstandiger de bedrijfsopvolgingsregeling nu toe te passen en niet te wachten tot Kees is overleden. Aan de andere kant is het ook de wens van Kees zelf om het bedrijf nu al te schenken, omdat hij de werkzaamheden door zijn achteruitlopende gezondheid niet meer zelf uit kan voeren. Uitgaande van de wens van Kees en de druk op de bedrijfsopvolgingsregeling, kan het zijn dat het in deze situatie daarom gunstiger is het bedrijf te schenken.

4.3.6 Situatie na de bedrijfsoverdracht

Na de bedrijfsoverdracht gaan Jasper en Moniek samen werken met een samenwerkingsverband. Het een samenwerkingsverband van ongeveer vijf bedrijven. Jasper en Moniek gaan werken met deelteltevereenkomsten. Dit betekent dat de V.O.F. de gronden ter beschikking stelt en de samenwerkende partij de grond onder voorwaarden erbij zal beboeren. Zij verrichten de werkzaamheden, zijn verantwoordelijk voor de inkoop en ook voor de verkoop.

Jasper en Moniek ontvangen voor de inbreng van de grond een vaste vergoeding per hectare plus een aandeel in de restwinst van de producten. Naast de samenwerking ontvangen Jasper en Moniek jaarlijks de EU-steun door middel van de betalingsrechten. Uit het interview met de accountmanager blijkt dat Jasper en Moniek hoogstwaarschijnlijk voor verlies op de producten worden uitgesloten, omdat de verantwoording ligt bij de teler. Dat is de samenwerkende partner in dit geval. Wel zijn Jasper en Moniek verantwoordelijk voor verdere kosten van het bedrijf. Zo lopen zij bijvoorbeeld het risico dat de betalingsrechten vervallen in 2020, waardoor een deel van de vaste inkomsten komen te vervallen. De samenwerkende partij ontvangt voor hun arbeid en het ter beschikking stellen van de machines een vergoeding.

Het werken met de deelteltevereenkomsten kan volgens de accountmanager in de basis geen gevolgen hebben voor de bedrijfsopvolgingsregeling. Het is namelijk geen verhuur en Jasper en Moniek lopen op deze manier nog steeds het ondernemersrisico. Het ondernemersrisico lopen zij in dit geval voor de opbrengst van de gewassen en het aandeel in de winst. Zij runnen nog steeds een onderneming, waardoor de bedrijfsopvolgingsregeling in de basis niet in de knel komt. Wel is het belangrijk dat zij aan de voortzettingstermijn van 5 jaar voldoen. Volgens de accountmanager zullen zij het bedrijf ook 5 jaar voort gaan zetten, waardoor de bedrijfsopvolgingsregeling ook om die reden niet in het geding komt.

Deelconclusie

Omdat Kees het bedrijf binnen de familie wil houden en Jasper en Moniek beiden een baan hebben, is gekozen voor deze situatie na de bedrijfsoverdracht. Zo kunnen Jasper en Moniek beiden blijven werken en hoeven zij weinig tot niets in het bedrijf te doen. Ook zal hun reguliere inkomenspositie niet in de knel komen. De situatie na de bedrijfsoverdracht voldoet daarom aan de wensen van beide partijen.

Hoofdstuk 5: Discussie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de praktijkresultaten worden geconfronteerd met de theorie. Daarna zullen de praktijkresultaten onderling worden vergeleken. Vervolgens worden de sterke en de zwakke kanten van het onderzoek beschreven en de gevolgen hiervan op de betrouwbaarheid en de validiteit.

5.2 Confrontatie theorie en praktijk

Uit de theorie is naar voren gekomen dat binnen familiebedrijven een aantal keuzes mogelijk zijn wat betreft de bedrijfsoverdracht. In de theorie zijn hierbij de familiale opvolging, de verkoop van het bedrijf aan derden en de familiale controle uitgewerkt. In deze situatie is gekozen het bedrijf over te dragen aan familieleden en het bedrijf niet te verkopen aan derden. Dit komt vanwege de sterke band die Kees heeft met de gronden. In dit geval is dus sprake van een familiale opvolging. Uit de theorie blijkt tevens dat deze vorm van bedrijfsoverdracht de voorkeur heeft. Ook blijkt uit de theorie dat de verkoop van een bedrijf aan derden een gevoelig onderwerp is. Dit is tevens terug te zien in de praktijksituatie.

Om de overnamesom te bepalen, is gekozen om zowel de liquidatiewaarde als de voortzettingswaarde te berekenen. Om tot een overnamesom te komen die acceptabel is voor beide partijen, is voor deze waarderingsmethoden gekozen. Uit de theorie blijkt dat agrarische bedrijven gewaardeerd moet worden op de waarde in het economisch verkeer. Hier wordt als uitgangspunt de liquidatiewaarde gebruikt. Het minimum voor de waardering wordt op de going concern waarde (voortzettingswaarde) gesteld. Deze beide waarderingsmethoden zijn in de praktijk ook berekend. Daarnaast wordt vanuit de theorie aangegeven dat vaak gebruik wordt gemaakt van een schenking op de overnamesom. Dit is in de praktijksituatie ook het geval.

Uit de theorie blijkt dat vaak een lagere afhankelijkheid nodig is van externe financiers bij de overdracht van familiebedrijven. Dit blijkt ook uit de praktijk. Bij de overdracht wordt geen gebruik gemaakt van externe financiering, omdat de overnamesom onderling gefinancierd zal worden. Daarnaast wordt in de theorie aangegeven dat bedrijfsoverdrachten vaak langdurig en complex zijn, omdat de overdrager niet altijd de mogelijkheid heeft om de overnemer tegemoet te komen. In de praktijksituatie is dit niet het geval. De overdrager heeft juist aangegeven een zo hoog mogelijke schenking toe te willen passen om de overnemers tegemoet te komen, zodat de overnamesom voor hen acceptabel is.

De accountmanager en fiscalist hebben beiden aangegeven dat (gelet op de situatie) in dit geval de ruisende overdracht het meest gunstig is. De keuze is voornamelijk gebaseerd op de overdracht van het bedrijfsgebouw naar het privévermogen van Kees, zodat hij het geheel (privéwoning en bedrijfsgebouw) voor een hogere waarde kan verkopen. Aangezien bij een geruisloze bedrijfsoverdracht de gehele onderneming moet worden overgedragen en dit door de overdracht van het bedrijfsgebouw niet mogelijk is, geven zij aan dat de ruisende variant daarom gunstiger is in deze situatie. De stille reserves niet groot van omvang, waardoor een ruisende overdracht tevens mogelijk is, zeker ook in combinatie met het bedingen van een lijfrente. Vanuit de theorie wordt aangegeven dat, afhankelijk van de (financiële situatie) van het bedrijf, besloten kan worden welke situatie het meest gunstig is. Daarnaast wordt aangegeven dat bij een ruisende overdracht vaak een hogere overnamesom betaald moet worden, waardoor ook een hogere financiering moet worden aangegaan. In deze situatie levert de hogere overnamesom geen problemen op, omdat de overnamesom onderling zal worden gefinancierd.

Bij de geruisloze overdracht wordt vanuit de theorie aangegeven dat rekening gehouden moet worden met de belastinglatentie, waardoor vaak een korting wordt gegeven op de overnamesom. Uit de berekening van de geruisloze overdracht is terug te zien dat deze korting terecht is.

Bij de bedrijfsoverdracht zal de bedrijfsopvolgingsregeling worden toegepast. Hierdoor is de schenking op de overnamesom niet belast, waardoor geen schenkbelasting verschuldigd is door de overnemende partij. Uit de theorie blijkt dat de bedrijfsopvolgingsregeling een bijdrage levert aan de continuïteit van bedrijven door de belastingdruk te verminderen. Ook in deze situatie kan door de toepassing van de bedrijfsopvolgingsregeling een groot deel onbelast voor de schenkbelasting worden verkregen, waardoor de continuïteit van het bedrijf niet in gevaar komt. Uit de theorie blijkt tevens dat de voortzettingstermijn voor de bedrijfsopvolgingsregeling 5 jaar bedraagt. De accountmanager zegt dat Jasper en Moniek aan hebben gegeven dat aan de voortzettingstermijn voldaan zal worden en dat het werken met deelteltovereenkomsten daarom geen gevolgen zal hebben voor de bedrijfsopvolgingsregeling.

5.3 Confrontatie praktijkresultaten onderling

Uit de praktijkresultaten onderling blijkt dat de geruisloze bedrijfsoverdracht op korte termijn gunstiger is dan de ruisende bedrijfsoverdracht. De accountmanager en fiscalist geven aan dat het bedrijfsgebouw overgedragen zal worden naar het privévermogen van Kees, waardoor de ruisende bedrijfsoverdracht in deze situatie toch gunstiger is. De te betalen inkomstenbelasting zal bij de ruisende overdracht op korte termijn hoger zijn dan bij de geruisloze overdracht. Echter levert dit voor Kees geen problemen op, omdat hij voldoende liquiditeiten heeft. Ook zijn de stille reserves niet hoog, waardoor een ruisende overdracht tevens toelaatbaar is, zeker in combinatie met het bedingen van een onderlinge lijfrente.

Bij de praktijkresultaten onderling is de situaties tussen schenken en vererven tegenover elkaar gezet. Uit de praktijk blijkt dat de vererving van de gehele onderneming gunstiger is, doordat een deel van het privévermogen meegenomen kan worden in de ruimte van de bedrijfsopvolgingsregeling. Bij schenken kan geen gebruik gemaakt worden van deze mogelijkheid. Indien Kees binnen 180 dagen na het schenken van het bedrijf overlijdt, wordt de schenking bij de erfenis opgeteld en kunnen zij wel gebruik maken van de ruimte in de bedrijfsopvolgingsregeling. Indien Kees meer dan 180 dagen na het schenken van het bedrijf overlijdt, zijn Jasper en Moniek alleen nog erfbelasting verschuldigd over het privévermogen van Kees. Aangezien de bedrijfsopvolgingsregeling volgens de fiscalist onder druk staat, kan het zijn dat het verstandiger is de bedrijfsopvolgingsregeling nu toe te passen en niet te wachten tot Kees is overleden. Aan de andere kant is het ook de wens van Kees zelf om het bedrijf nu al te schenken. Uitgaande van de wensen en de druk op de bedrijfsopvolgingsregeling, is het in deze situatie daarom aan te bevelen het bedrijf te schenken.

5.4 Reflectie op het onderzoek

Door middel van de afgenomen interviews met de accountmanager en de fiscalist en tevens de cliënt, is het mogelijk een betrouwbaar antwoord te geven op de probleemstelling. Voor de uitwerking van de resultaten zijn de interviews van wezenlijk belang geweest, omdat alle respondenten kennis hebben over de specifieke situatie. Het uitwerken van alleen getallen zou tekortschieten.

Voorafgaand aan de uitvoering van het onderzoek is een planning opgesteld. Deze planning zorgt ervoor dat de uitvoering van het onderzoek geen onnodige tijdsdruk oplevert. De planning is bijna helemaal afgehandeld, zoals door de onderzoek was gepland. Echter het interview met

de cliënt was in een vroeger stadium gepland. Omdat de cliënt pas later contact heeft opgenomen, kon het interview niet eerder worden afgenomen. Dit heeft het geen gevolgen gehad voor de uitwerking van het onderzoek. De resultaten zijn uitgewerkt aan de hand van het interview met de accountmanager en de fiscalist. Nadat het interview met de cliënt had plaatsgevonden, zijn de resultaten verder uitgewerkt en aangevuld met relevante informatie uit het afgenomen interview. Geconcludeerd kan worden dat tijdens de uitvoering van het onderzoek vastgehouden is aan de opgestelde planning en geen onnodige tijdsdruk heeft plaatsgevonden, wat de betrouwbaarheid van het onderzoek verhoogt.

Ten aanzien van de uitvoering van het onderzoek zijn enkele discussiepunten. Voorafgaand aan het interview met de accountmanager en de fiscalist was een prognose opgesteld voor de berekening van de overnamesom. Hierdoor was voorafgaand aan het interview al een kleine voorkennis aanwezig omtrent de hoogte van de overnamesom en eventuele financiering van de overnamesom. De aanwezige voorkennis heeft bijgedragen aan de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek, omdat op deze manier gerichtere vragen konden worden gesteld aan de respondenten. Tevens beschikte de onderzoeker over ervaring met het houden van interviews, waardoor tevens gerichtere vragen konden worden gesteld.

De berekeningen in het gehele onderzoek zijn gebaseerd op de tarieven en vrijstellingen van het belastingjaar 2018. De heer Schuit heeft aangegeven dat zijn voorkeur voor de bedrijfsoverdracht uitgaat naar de staking per 1 januari 2019. De bedrijfsoverdracht zal daarom ook hoogstwaarschijnlijk plaatsvinden per 1 januari 2019. Bij de staking per 1 januari 2019 moet worden uitgegaan van de aangifte inkomstenbelasting 2018. Doordat de berekeningen gebaseerd zijn op de tarieven en vrijstellingen voor het jaar 2018, blijven de berekeningen actueel en kunnen zij door Accon avm gebruikt worden voor de aanstaande bedrijfsoverdracht.

Het onderzoek betreft slechts 1 casus, namelijk de bedrijfsoverdracht van Kees aan zijn neef Jasper en nicht Moniek. Het onderzoek is hierdoor niet representatief, omdat de resultaten zijn toegepast op een specifieke situatie en de wensen van beide partijen. Het onderzoek kan daarom niet gebruikt worden als model voor andere bedrijfsoverdrachten.

Hoofdstuk 6: Conclusie en aanbevelingen

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal een conclusie worden gevormd en een antwoord worden gegeven op de hoofdvraag. Allereerst worden de deelvragen beantwoord om vervolgens de hoofdvraag te beantwoorden. Tevens worden aanbevelingen gegeven voor de aanstaande bedrijfsoverdracht en wordt ingegaan op een mogelijk vervolgonderzoek.

6.2 Conclusie

Bij de bedrijfsoverdracht is de financiële waardering van het bedrijf een belangrijk aspect. Voor het berekenen van de uiteindelijke waarde van agrarische bedrijven bestaan verschillende waarderingmethoden. Als uitgangspunt voor de waardering van agrarische bedrijven wordt de liquidatiewaarde gehanteerd. De minimum waardering wordt op de going concern waarde (voortzettingswaarde) gesteld. Aan de hand van de waarderingmethoden kan een meerjarenbegroting worden opgesteld en aan de hand daarvan kan een geschikte overnamesom worden vastgesteld.

Naast de waardering van het bedrijf is het relevant om te kijken naar het levensonderhoud van de overdrager na de bedrijfsoverdracht. De bedrijfsoverdracht is een ingewikkeld proces waarbij veel zaken moeten worden geregeld. De financiering kan een knelpunt vormen, omdat banken terughoudender zijn geworden bij het financieren van bedrijfsoverdrachten. Een goede voorbereiding en ondersteuning van experts zijn daarom belangrijk. Doordat Kees zelf ervoor open staat de lening onderling te financieren, is een bancaire lening niet ter sprake gekomen en zal de financiering daarom geen knelpunt vormen.

De fiscale factoren die bij de bedrijfsoverdracht een rol spelen zijn afhankelijk van het bedrijf. Indien bij de bedrijfsoverdracht een schenking wordt gedaan op de overnamesom, is de overnemende partij hierover schenkbelasting verschuldigd. Indien de overdracht plaatsvindt middels vererving, is de overnemende partij hierover erfbelasting verschuldigd. Tevens kan het voorkomen dat bepaalde bedrijfsmiddelen of voorraden bij de bedrijfsoverdracht niet worden geleverd. Deze worden vervolgens gerekend tot het privévermogen en als gevolg hiervan moet daarover inkomstenbelasting worden betaald. Indien bij de aanschaf omzetbelasting is afgetrokken, is de overdrager over deze goederen tevens omzetbelasting verschuldigd. Indien onroerend goed in het bedrijf aanwezig is, moet de overnemende partij hierover overdrachtsbelasting betalen.

Het is mogelijk het bedrijf ruisend of geruisloos over te dragen. In geval van een ruisende overdracht wordt gekozen af te rekenen over de stakingswinst. Over deze stakingswinst moet inkomstenbelasting betaald worden. Het voordeel van de ruisende overdracht is dat de overnemer een hoger afschrijvingspotentieel heeft, wat tot gevolg heeft dat de jaarlijkse winst af zal nemen en de winstbelasting hierdoor lager zal zijn. Bij de geruisloze overdracht wordt het bedrijf overgedragen, zonder dat afrekening met de fiscus plaatsvindt. De overnemer krijgt bij de geruisloze overdracht te maken met een belastinglatentie, omdat bepaalde activa en passiva niet voor de werkelijke waarde op de balans zijn opgenomen. Over de belastingclaim moet in de toekomst belasting worden betaald. De koper eist daarom vaak een korting op de overnamesom, die veelal gesteld wordt op 20% van de stille reserves.

In de Nederlandse wetgeving zijn fiscale regelingen opgenomen om bedrijfsoverdrachten te bevorderen en de continuïteit van bedrijven niet te belemmeren. Zo kan de overdrager bij de bedrijfsoverdracht gebruik maken van de stakingsaftrek ter grootte van maximaal € 3.630.

Het is mogelijk de stakingswinst om te zetten in een lijfrente. Op deze manier kan de belastingheffing over de stakingswinst worden uitgesteld. Ook kan de overdrager gebruik maken van de landbouwvrijstelling. De landbouwvrijstelling is van toepassing op positieve of negatieve waardeveranderingen van landbouwgronden die niet zijn ontstaan door bestemmingswijziging of door niet-agrarische bedrijfsvoering. Op grond van de landbouwvrijstelling worden de waardeveranderingen van landbouwgrond buiten beschouwing gelaten bij het berekenen van de winst en hoeft daarover geen inkomstenbelasting te worden betaald. Tot slot kan gebruik worden gemaakt van de doorschuifregeling stakingswinst. Onder bepaalde voorwaarden hoeft dan niet afgerekend te worden over de stakingswinst.

Ook voor de overnemer zijn fiscale regelingen opgenomen in de Nederlandse wetgeving. Eén van de belangrijkste regelingen is de bedrijfsopvolgingsregeling. De bedrijfsopvolgingsregeling wordt naar rato van het eigen deel in het bedrijf toegepast. De regeling voorziet in eerste plaats in een vrijstelling voor het verschil tussen de liquidatiewaarde en de voortzettingswaarde. Daarnaast voorziet de regeling in een volledige vrijstelling van het ondernemingsvermogen tot € 1.071.987 voor de gehele onderneming. Over het meerdere geldt een vrijstelling van 83%. Tevens kan gebruik worden gemaakt van de vrijstelling overdrachtsbelasting in familiesfeer. Bij toepassing van deze regeling hoeft geen belasting betaald te worden over het onroerend goed dat overgedragen wordt bij de bedrijfsoverdracht. In de onderzochte situatie kan echter geen gebruik worden gemaakt van deze faciliteit, omdat Jasper en Moniek niet onder het begrip 'familie' vallen van de vrijstelling overdrachtsbelasting in familiesfeer. Tot slot zijn in de invorderingswet een aantal regelingen opgenomen die het mogelijk maken de betaling van de belastingschuld uit te stellen tot maximaal 10 jaar.

De bedrijfsoverdracht van Kees aan Jasper en Moniek kan plaatsvinden per 1 januari 2018 of per 1 januari 2019. De overdracht per 1 januari 2018 is fiscaal gezien ongeveer € 900 gunstiger, omdat Kees op die datum nog niet de AOW-gerechtigde leeftijd heeft bereikt. Hij ontvangt dan nog geen AOW, waardoor de AOW-inkomsten nog niet zijn belast met inkomstenbelasting. Aan de andere kant zullen de inkomsten in box 1 bij het bereiken van de AOW-gerechtigde leeftijd lager zijn belast, doordat hij dan in een lagere schijf valt. Ondanks dat het staken per 1 januari 2018 gunstiger is, is het de wens van Kees zelf het bedrijf over te dragen per 1 januari 2019.

Bij de bedrijfsoverdracht spelen een aantal aspecten een rol die voor Kees belangrijk zijn en waarmee bij de berekeningen rekening is gehouden. Zo wil Kees dat het bedrijf binnen de familie blijft, doordat hij met de gronden een sterke band heeft. Hij wil dat na de bedrijfsoverdracht de gronden niet worden verkocht tijdens zijn leven. Tevens vindt hij het belangrijk dat de bedrijfsopvolgingsregeling kan worden toegepast, zodat hij een groot deel van de overnamesom kan schenken. Na de overdracht wil Kees niets te kort komen en een goede oudedagsvoorziening overhouden. Ook is het belangrijk dat de overnamesom acceptabel is voor zijn neef Jasper en nicht Moniek. Tot slot is het de wens van Kees om het bedrijfsgebouw, nu nog onderdeel van het ondernemingsvermogen, over te dragen naar zijn privévermogen. Zo kan hij het geheel (zijn privéwoning en het bedrijfsgebouw) in de toekomst voor een hogere waarde verkopen.

De overnamesom voor zowel de ruisende als de geruisloze bedrijfsoverdracht is berekend op basis van de liquidatiewaarde en de going concern waarde (voortzettingswaarde). Deze beide methoden zijn gebruikt als basis voor de berekening van de bedrijfsopvolgingsregeling. De hogere overnamesom bij de ruisende bedrijfsoverdracht is gelegen in het feit dat bij de geruisloze overdracht gebruik wordt gemaakt van een belastinglatentie. Uit de fiscale berekeningen blijkt dat het belastbaar resultaat in box 1 bij een ruisende overdracht € 9.027 bedraagt. Bij de geruisloze overdracht bedraagt het belastbaar resultaat in box 1 € 3.874. Gelet

op de berekende overnamesom en de te betalen inkomstenbelasting is op korte termijn een geruisloze overdracht gunstiger. Ondanks dat een geruisloze bedrijfsoverdracht gunstiger is, spelen de wensen van Kees een grote rol. Het is fiscaal gezien niet gunstiger, maar de wensen van Kees geven hier de doorslag om toch te kiezen voor een ruisende bedrijfsoverdracht. Dit is gelegen in het feit dat bij een geruisloze bedrijfsoverdracht het gehele ondernemingsvermogen overgedragen moet worden, wat in deze situatie niet mogelijk is. Daarnaast zijn de stille reserves redelijk klein van omvang, waardoor een ruisende overdracht tevens mogelijk is, zeker in combinatie met het bedingen van een lijfrente. Bij de ruisende overdracht missen Jasper en Moniek extra afschrijvingspotentieel op het bedrijfsgebouw, omdat deze wordt overgedragen naar het privévermogen van Kees. Aan de andere kant betekent dit wel dat Jasper en Moniek geen overdrachtsbelasting hoeven te betalen over de waarde van het bedrijfsgebouw.

Kees wil na de bedrijfsoverdracht zijn huidige inkomsten- en uitgavenpatroon kunnen voortzetten. De wens van Jasper en Moniek is dat zij niet privé hoeven bij te storten in het bedrijf om de kosten van het bedrijf te kunnen betalen. Rekening houdend met deze wensen van beide partijen, is de overnamesom berekend op € 175.000. Het overige gedeelte van de waarde van het bedrijf zal door Kees worden geschonken. Met deze overnamesom kan Kees zijn huidige bank- en spaartegoeden op het huidige niveau houden en zal hij een verzorgde oude dag overhouden. De financiering van de overnamesom zal plaatsvinden door middel van een onderlinge financiering ter grootte van € 140.000. Tevens zal Kees voor een deel een onderlinge lijfrente van ongeveer € 35.000 bedingen. Deze financiering is haalbaar voor Jasper en Moniek en hoeven zij naar verwachting privé niet bij te storten.

In de resultaten is het verschil tussen schenken en het vererven van het bedrijf uiteengezet. Indien bij de ruisende overdracht € 729.695 wordt geschonken, zijn Jasper en Moniek daarover geen schenkbelasting verschuldigd, omdat de bedrijfsopvolgingsregeling kan worden toegepast. Als Kees meer dan 180 dagen overlijdt na de schenking, zijn Jasper en Moniek alleen nog erfbelasting verschuldigd over het privévermogen van Kees. Dit betekent dat Jasper en Moniek in dat geval € 62.949 erfbelasting verschuldigd zijn. Indien heel het bedrijf wordt vererft of Kees overlijdt binnen 180 na de schenking, dan zijn Jasper en Moniek over het privévermogen € 45.378 erfbelasting verschuldigd. Het lagere bedrag aan erfbelasting is kan verklaard worden door het feit dat bij de gehele vererving een deel van het privévermogen (ter grootte van € 37.795 per erfgenaam) van Kees meegenomen kan worden in de vrijstelling van de bedrijfsopvolgingsregeling. Het vererven van de gehele onderneming is daarom gunstiger. Aangezien de bedrijfsopvolgingsregeling volgens de fiscalist onder druk staat, kan het verstandiger zijn de bedrijfsopvolgingsregeling nu toe te passen en niet te wachten tot Kees is overleden. Aan de andere kant is het ook de wens van Kees zelf om het bedrijf nu al te schenken, omdat hij de werkzaamheden zelf niet meer uit kan voeren. Fiscaal gezien is het schenken van het bedrijf niet gunstiger. De wensen van Kees wegen in deze situatie zwaarder dan het fiscale voordeel, waardoor het in deze situatie gunstiger is om het bedrijf te schenken.

Geconcludeerd kan worden dat in deze situatie de bedrijfsoverdracht het gunstigste ruisend kan plaatsvinden, gelet op de wensen van beide partijen. Op deze manier kan het bedrijfsgebouw overgedragen worden naar het privévermogen van Kees en zijn Jasper en Moniek geen overdrachtsbelasting verschuldigd. De ruisende bedrijfsoverdracht is tevens mogelijk, omdat de stille reserves klein van omvang zijn. Bij de berekende overnamesom kan door Kees een hoog bedrag op de overnamesom aan Jasper en Moniek worden geschonken en kan ook gebruik worden gemaakt van de bedrijfsopvolgingsregeling, waardoor een groot deel onbelast van schenkbelasting kan worden verkregen. De financiering kan het meest gunstig plaatsvinden door middel van een onderlinge lening en het bedingen van een lijfrente.

6.3 Aanbevelingen

De aanbevelingen die worden gegeven hebben betrekking op de bedrijfsoverdracht van Kees aan Jasper en Moniek. De aanbevelingen hebben betrekking op de bedrijfsoverdracht, schenken versus vererven en eventueel een vervolgonderzoek.

Bedrijfsoverdracht

Uit het onderzoek is gebleken dat de bedrijfsoverdracht het beste geruisloos kan plaatsvinden, uitgaande van de te betalen inkomstenbelasting in het jaar van staken. Aangezien Kees zelf wenst het bedrijfsgebouw over te dragen naar zijn privévermogen en de stille reserves klein van omvang zijn, wordt aanbevolen het bedrijf toch ruisend over te dragen naar Jasper en Moniek. Zo hoeven Jasper en Moniek ook geen overdrachtsbelasting te betalen over de waarde van het bedrijfsgebouw. In deze situatie wordt daarom aanbevolen het bedrijf ruisend over te dragen.

Schenken versus vererven

Uit het onderzoek is gebleken dat het bedrijf overgedragen kan worden door middel van schenking of overdracht door middel van vererving. Uit de resultaten is gebleken dat de overdracht door middel van vererving gunstiger is, doordat een deel van het privévermogen meegenomen kan worden in de bedrijfsopvolgingsregeling. Doordat de bedrijfsopvolgingsregeling onder druk staat, kan het verstandiger zijn de bedrijfsopvolgingsregeling nu toe te passen en niet te wachten tot Kees is overleden. Tevens is het de wens van Kees zelf om het bedrijf nu al te schenken. Aangezien Kees zelf het werk niet of nauwelijks meer uit kan voeren, wordt daarom aanbevolen het bedrijf nu over te dragen door middel van schenking. Op deze manier hoeft Kees zich niet meer in te spannen voor het bedrijf. Daarnaast hoeven Jasper en Moniek door het werken met deelteeltovereenkomsten zelf ook weinig inspanning te verrichten.

Vervolgonderzoek

Een vervolgonderzoek voor de bedrijfsoverdracht van Kees aan Jasper en Moniek is niet mogelijk. De bedrijfsoverdracht zal ruisend plaatsvinden en daarmee is de casus afgerond.

Begrippenlijst

Betalingsrechten

Betalingsrechten zijn een subsidie vanuit de EU en kunnen ontvangen worden als voldaan wordt aan de voorwaarde 'actieve landbouwer'. Hieraan wordt voldaan indien het bedrijf met een landbouwactiviteit als hoofdactiviteit staat ingeschreven in de Kamer van Koophandel. Ook moet minimaal 3 hectare grond in gebruik zijn. De betalingsrechten zijn een vast inkomen en lopen nog tot 2020. Na 2020 zou een nieuwe regeling kunnen komen, of het kan zelfs zijn dat de betalingsrechten vervallen (Ende, 2018).

LLB's (aandelen) Cosun

In het verleden bestond een suikerquotum. In oktober 2017 is dit suikerquotum vervallen. In 2017 is Cosun overgegaan op een nieuw lidmaatschapssysteem, gebaseerd op ledenleveringsbewijzen (hierna: LLB's). De aandelen zijn op deze manier overgegaan in LLB's. Het doel van de LLB's is om de vrije markt te beperken in Nederland. De LLB's worden toegekend op basis van de geleverde kilo's suiker per bedrijf. Hierbij wordt verondersteld dat iedere kilo 17% suiker bevat. Een LLB geeft het recht om tegen de ledenprijs 1 ton suikerbieten (bij 17% suiker) te leveren. Wordt meer geleverd, dan wordt een lagere prijs verkregen. Het leveringsrecht is een vast recht. Het is mogelijk de LLB's onderling te verhandelen (Cosun, 2018).

Deelteeltovereenkomsten

In een deelteeltovereenkomst wordt overeengekomen dat een derde de grond mag gebruiken om daar een gewas op te telen. Tezamen worden afspraken gemaakt over de vergoedingen en winstverdeling. De verdere kosten van het bedrijf zelf, zijn voor risico van de ondernemer. In deze casus is voor de inbreng van de grond een vastgestelde vergoeding per hectare overeengekomen. Ook delen de ondernemers mee in de eventuele restwinst van de gewassen (Ende, 2018).

Literatuurlijst

- Afstudeerconsultant. (2017). *Fieldresearch vs. deskresearch*. Opgeroepen op December 12, 2017, van De afstudeerconsultant:
<https://deafstudeerconsultant.nl/afstudeertips/onderzoeksmethoden/fieldresearch-vs-deskresearch/>
- Baarda, B. (2014). Kwalitatief en kwantitatief onderzoek. In *Dit is onderzoek!* Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers. Opgeroepen op Januari 31, 2018
- Baarda, B., & Bakker, E. (2013). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers B.V. Opgeroepen op Februari 1, 2018
- Bakker, M., Beers, J., Cornelissen, P., Dubbeldam, W., Jippes-de Boer, T., Maffioli del Castelletto, E., . . . Wiersma, J. (2015). *Belastingrecht*. Convoy Uitgevers. Opgeroepen op Februari 2, 2018
- Batterink, J. (2018). *Artikel 14 Wet op belastingen en rechtsverkeer - Tarief*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Beer, A. d. (2016, April 6). *Ruisend of toch geruisloos?* Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Taxence: <http://www.taxence.nl/ruisend-of-toch-geruisloos.114498.lynx>
- Beer, A. d. (2018). *Artikel 3.12 Wet inkomstenbelasting 2001 - Landbouwwijstelling*. Opgeroepen op Februari 1, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Beers, J. (2018). *Artikel 14 Wet op belastingen van rechtsverkeer - overdrachtsbelasting*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Beers, J. (2018). *Lid 4 artikel 9*. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Beers, J., Luijckx, M., & Saija, D. (2018). *Artikel 33 Successiewet 1956 - Vrijstellingen schenkbelasting*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Belastingdienst. (2018). *(Gedeeltelijke) doorschuiving of staking onderneming*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Belastingdienst:
https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/winst/inkomstenbelasting/inkomstenbelasting_voor_ondernemers/gedeeltelijke_doorschuiving_of_staking_onderneming
- Belastingdienst. (2018, Januari 30). *Gevolgen voor de BTW*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Belastingdienst:
https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/ondernemen/onderneming_wijzigen_of_beeindigen/gevolgen_voor_de_btw/
- Belastingdienst. (2018, Januari 30). *Het tarief van de overdrachtsbelasting*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Belastingdienst:
https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/privé/woning/overdrachtsbelasting/tarieven_overdrachtsbelasting/het_tarief_van_de_overdrachtbelasting
- Belastingdienst. (2018). *Landbouwwijstelling*. Opgeroepen op Januari 31, 2018, van Belastingdienst:
https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/winst/inkomstenbelasting/inkomstenbelasting_voor_ondernemers/objectieve_vrijstellingen/landbouwwijstelling

- Belastingdienst. (2018, Januari 30). *Stakingsaftrek*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Belastingdienst:
https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/winst/inkomstenbelasting/inkomstenbelasting_voor_ondernemers/ondernemersaftrek/stakingsaftrek
- Belastingdienst. (2018). *U draagt uw onderneming over aan een medeondernemer of werknemer*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Belastingdienst:
https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/ondernemen/onderneming_wijzigen_of_beeindigen/u_draagt_uw_onderneming_over/u_draagt_uw_onderneming_over_aan_een_medeondernemer_of_werknemer
- Belastingdienst. (2018). *Wanneer kunt u vrijstelling van overdrachtsbelasting krijgen?* Opgeroepen op Januari 31, 2018, van Belastingdienst:
https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/prive/woning/overdrachtsbelasting/wanneer_kunt_u_vrijstelling_krijgen/wanneer_kunt_u_vrijstelling_van_ov
[erdrachtsbelasting_krijgen](https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/prive/woning/overdrachtsbelasting/wanneer_kunt_u_vrijstelling_krijgen/wanneer_kunt_u_vrijstelling_van_ov)
- Boeije, H. (2012). In *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers. Opgeroepen op Januari 31, 2018
- Bohnen, E. (2018). *Artikel 3.79 Wet inkomstenbelasting 2001 - Stakingsaftrek*. Opgeroepen op Februari 1, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Born, P. (2017). *Overdracht van leiding in familiebedrijven: belemmeringen en stimuli*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van
https://uhdspace.uhasselt.be/dspace/handle/1942/24785?mode=simple&submit_simple=Show+simple+item+record
- Burgerhart, W., & Hoogwout, T. (2018). *Artikel 35b Successiewet 1956 - Bedrijfsopvolgingsfaciliteiten*. Opgeroepen op Februari 1, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Caubergs, A. (2013). *Economische consequenties van de herziening van de wetgeving inzake vererving van familiebedrijven*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van
<https://uhdspace.uhasselt.be/dspace/handle/1942/15586>
- Ceelen, P., & Sloot, E. (2018). *Artikel 15.1q Wet BRV Vrijstellingen - cultuurgrond (vanaf 1-1-2007)*. Opgeroepen op Februari 9, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Cosun. (2018, Mei 17). *Suikersysteem 2017/LLB's*. Opgeroepen op Mei 17, 2018, van Cosunleden: <https://www.cosunleden.nl/algemeen/suikersysteem-2017-llb-s>
- Cromheecke, S., & Espen, R. v. (2014). *Op zoek naar de juiste perceptie*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van <https://biblio.ugent.be/publication/4388482/file/5815264>
- Dekker, A., Rigtering, C., & Veldhuizen, E. (2015). *Succesfactoren in het proces*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van <http://mab-online.nl/artikel/11756/Succesfactoren-in-het-proces-van-bedrijfsopvolging-binnen-Nederlandse-familiebedrijven>
- Dekkers, P. (2013). *De bedrijfsopvolgingsfaciliteiten in het licht van de agrarische sector*. Opgeroepen op Maart 19, 2018, van <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=132805>
- Dongen, A. v. (2018). *Artikel 1 Wet op de omzetbelasting 1968 - Belastbare feiten*. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Dormaar, F. (2017, September 30). *Familiebedrijven krijgen veel vertrouwen maar weinig respect*. Opgeroepen op November 15, 2017, van RTLZ: <https://www.rtlz.nl/mkb-ondernemers-congres/familiebedrijven-krijgen-veel-vertrouwen-maar-weinig-respect>

- Ende, A. v. (2018). Gevolgen voor de bedrijfsopvolgingsregeling. (Marian, Interviewer)
 Opgeroepen op Mei 17, 2018
- FD. (2016, Oktober 17). *Wetswijziging kan overdracht familiebedrijf veel duurder maken*.
 Opgeroepen op November 15, 2017, van Accountant:
<https://www.accountant.nl/nieuws/2016/10/wetswijziging-kan-overdracht-familiebedrijf-veel-duurder-maken/>
- Fisscher, Y., & Bommel, C. v. (2016). *Een eigen praktijk: het handboek voor startende huisarts*.
 Opgeroepen op Januari 30, 2018, van
<https://books.google.nl/books?hl=nl&lr=&id=hgXOCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA3&dq=doel+stakingsaftrek&ots=SRtKJ9GTzy&sig=Ms8idqrfZslqxKxfQqBCDQtZkO4#v=onepage&q=stakingsaftrek&f=false>
- Flören, R. (2013). Quick scan: Familiebedrijven en bedrijfsoverdracht. Opgeroepen op Januari 29, 2018
- Gubbels, N. (2017). *Naar een fiscaal schenkingsbegrip*. Opgeroepen op Februari 6, 2018, van
https://research.vu.nl/ws/files/16627389/Oratie_Gubbels_Nicole.pdf
- Haaren, M. v. (2018). *Artikel 3.3 Wet OB 1968 Fictieve leveringen*. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Haaren, M. v. (2018). *Artikel 37d Wet op de omzetbelasting 1968 - overdracht van een onderneming*. Opgeroepen op Februari 1, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Hoeven, P. v. (2016, Juni 2). *Afzien van een oude stakingslijfrente zonder fiscale gevolgen*.
 Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Kabaccountants:
<https://www.kabaccountants.nl/actueel/afzien-van-een-oude-stakingslijfrente-zonder-fiscale-gevolgen>
- Hoff, F. v. (2017). *Geruisloze doorschuiving naar kinderen*. Opgehaald van Bedrijfsopvolging:
<https://www.bedrijfsopvolging.nl/kennisbank/geruisloze-doorschuiving-naar-kinderen/>
- Hoff, F. v. (2017, Mei 8). *Rekentool belastingdienst waarde agrarische bedrijven*. Opgeroepen op Februari 20, 2018, van Bedrijfsopvolging: <https://www.bedrijfsopvolging.nl/rekentool-belastingdienst-waarde-agrarische-bedrijven/>
- Hoff, F. v. (2018). *Bedrijfsopvolgingsregeling (BOR/BOF)*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Bedrijfsopvolging: <https://www.bedrijfsopvolging.nl/kennisbank/bedrijfsopvolgingsregeling-borbof/>
- Hoff, F. v. (2018). Het overdragen van een onderneming (schenken onderneming of verkopen onderneming) binnen de familie kan gevolgen hebben voor de btw. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Bedrijfsopvolging: <https://www.bedrijfsopvolging.nl/kennisbank/btw-bedrijfsoverdracht/>
- Hoff, F. v. (2018). *Verkoop onderneming aan kinderen*. Opgeroepen op Maart 19, 2018, van Bedrijfsopvolging: https://www.bedrijfsopvolging.nl/kennisbank/verkoop-onderneming-aan-kinderen/#Staken_onderneming_afrekenen_met_de_Belastingdienst
- Intervivos. (2018, Januari 30). *Vrijstellingen en tarieven schenk- en erfbelasting 2018*.
 Opgeroepen op Januari 30, 2018, van Verklaring van erfrechtsservice:
<https://verklaringvanerfrechtsservice.nl/vrijstellingen-en-tarieven-schenk-en-erfbelasting-2018/>
- Invorderingswet 1990*. (2018). Opgeroepen op Januari 31, 2018, van Wetten Overheid:
<http://wetten.overheid.nl/BWBR0004770/2018-01-01>

- Jager, J. d. (2018). *Wijzigingen Successiewet en enige andere belastingwetten*. Opgeroepen op Maart 15, 2018, van NDFR: http://www.ndfr.nl/Net/Pages/Document.aspx?type=nd&ndfrid=KST31930_3&from=http://www.ndfr.nl/net/link/W0467-35e/Commentaar#46
- Jong, H. d. (2017). Overdrachtsbelasting. Het Hof acht de bedrijfsopvolgingsregeling van toepassing op de overdracht van aandelen in een vennootschap die een materiële onderneming drijft. Leeuwarden. Opgeroepen op Januari 31, 2018, van <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHARL:2017:6787>
- Keizers, M. (2018). *Artikel 3.63 Wet inkomstenbelasting 2001 - Doorschuiving naar ondernemers*. Opgeroepen op Februari 1, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Keizers, M. (2018). *Artikel 3.65 Wet inkomstenbelasting 2001 - Omzetting in een NV of BV*. Opgeroepen op Februari 6, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Kerkhof, B. v. (2016, Oktober 13). *Duidelijkheid over toepassing landbouwvrijstelling*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van ABAB: <https://www.abab.nl/artikelen/hoge-raad-geeft-duidelijkheid-over-toepassing-landbouwvrijstelling>
- Kok, R. (2018). *Fiscale regels bij bedrijfsoverdracht*. Opgeroepen op Februari 6, 2018, van Sprout: <https://www.sprout.nl/content/fiscale-regels-bij-bedrijfsoverdracht>
- Lambrecht, J., & Lievens, J. (2006). *Het roer uit handen. Doorgeven van het familiebedrijf*. Tielt. Opgeroepen op Januari 30, 2018
- Lambrecht, J., & Naudts, W. (2007). *Overdracht en overname van kmo's in België*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van 2007.
- Lange, R. d., & Nieuwenhuizen, J. (2015). *Bedrijfsopvolgingsregelingen voor het familiebedrijf onder druk*. Opgeroepen op November 23, 2017, van <https://www.pwc.nl/nl/spotlight/assets/documents/2015/pwc-spotlight-2015-2-langenieuwenhuizen-bedrijfsopvolgingsregelingen-familiebedrijf-onder-druk.pdf>
- Lange-Snijders, R. d., Nieuwenhuizen, J., & Nooijer, C. d. (2015). *West-Europa trekt één lijn bij overdracht familiebedrijven*. Opgeroepen op November 15, 2017, van <https://www.pwc.nl/nl/assets/documents/pwc-west-europa-trekt-lijn-overdracht-familiebedrijven.pdf>
- Le Breton-Miller, I., Miller, D., & Steier, L. (2004). Toward an integrative model of effective FOB succession. In *Entrepreneurship Theory and Practice*. Opgeroepen op Januari 29, 2018
- Leijten, J. (2014, Mei 25). *Hoe draag je je familiebedrijf over aan de volgende generatie?* Opgeroepen op November 23, 2017, van NRC: <https://www.nrc.nl/nieuws/2014/05/25/hoe-draag-je-je-familiebedrijf-over-aan-de-volgende-generatie-a1501625>
- Lievens, J. (2006). De scorecard opvolging: succesfactoren voor de continuïteit van het familiebedrijf. Opgeroepen op Januari 29, 2018
- Lievens, J. (2016). *Familiale hefbomen voor competitief voordeel*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van <http://www.familiebedrijf.be/blog/familie-hefbomen-voor-competitief-voordeel>
- Luijckx, M. L., Martens, C., & Saija, D. (2018). *Artikel 24 Successiewet 1956 - Tarief*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Meester, D. (2017). *Het DNA van het bedrijf: de rol van familiebedrijven in Nederland sinds 1945*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van

- <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/353694/Thesis%20Het%20DNA%20van%20de%20onderneming%20%28Familiebedrijven%29%2020170720.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Meex, E. (2015, April 27). *Bedrijfsoverdracht zonder fiscale afrekening*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van Fiscalisten Coöperatie: <https://www.fiscalistencooperatie.nl/bedrijfsoverdracht-zonder-fiscale-afrekening/>
- Mertens, J. (2006). Criteria van onderzoek. In *Praktijkonderzoek voor bachelors. Aanvullende theorie II: aspecten van onderzoek* (p. 3). Bussum: Uitgeverij Coutinho. Opgeroepen op Mei 12, 2016
- Mondelaers, R. (2017). Opgeroepen op Januari 29, 2018, van <https://uhdspace.uhasselt.be/dspace/bitstream/1942/24778/1/00000000-f3b7-4d70-b7da-e20293de715c.pdf>
- Mossou, W. (2013, April 29). *Belastinglatentie*. Opgeroepen op Februari 6, 2018, van Brookz: <https://www.brookz.nl/kennisbank/fiscaal/belastinglatentie>
- Ondernemersplein. (2017). *Het familiebedrijf overnemen*. Opgeroepen op November 23, 2017, van Ondernemersplein: <https://www.ondernemersplein.nl/ondernemen/bedrijf-starten/situatie-het-familiebedrijf-overnemen/>
- Oonincx, S. (2013). *De landbouwwijziging*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=132814>
- Pleijasant, P. (2018, Januari 19). *Belastingheffing 2018: veranderingen voor ondernemers*. Opgeroepen op Januari 31, 2018, van Financialfocus: <https://financialfocus.abnamro.nl/ondernemen/belastingheffing-2018-ondernemers/>
- Pols, H. (2013). *Bedrijfsopvolging bij natuurlijke personen*. Opgeroepen op Januari 31, 2018, van <https://repub.eur.nl/pub/50125/>
- Poza, E. (2010). *Family business*. Opgeroepen op Januari 29, 2018
- Prince, Y., Zeijden, P. v., & Matser, I. (2014). *Bedrijfsoverdrachten in een periode van recessie en vergrijzing*. Zoetermeer. Opgeroepen op Januari 29, 2018
- Raangs, A. (2016, Februari 2). *De stelling: De huidige fiscale wetgeving maakt bedrijfsoverdracht gemakkelijk*. Opgeroepen op Maart 19, 2018, van Accon avm: <https://acconavm.nl/kennis/agro/de-stelling-de-huidige-fiscale-wetgeving-maakt-bedrijfsoverdracht-gemakkelijk/>
- Rheinfeld, J. (2017). *Het agrarisch bedrijf op waarde geschat*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van <http://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/177033/177033.pdf?sequence=1>
- Rosenboom, N., Smits, T., Buiren, K. v., Gerritsen, M., & Koopmans, C. (2014). *Evaluatie fiscale regelingen gericht op bedrijfsoverdracht*. Amsterdam. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van http://www.seo.nl/uploads/media/2014-39_Evaluatie_fiscale_regelingen_gericht_op_bedrijfsoverdracht.pdf
- Rozendal, A. (2018). *Artikel 15.1b Wet BRV Vrijstellingen - kinderen e.d.* Opgeroepen op Februari 6, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- RTLZ. (2017, April 21). *Ruim kwart omzet bedrijven komt van familiebedrijven*. Opgeroepen op November 15, 2017, van RTLZ: <https://www.rtlz.nl/algemeen/economie/ruim-kwart-omzet-bedrijven-komt-van-familiebedrijven>
- Saija, L. (2018). *Artikel 1 Successiewet 1956 - Begrippenkader*. Opgeroepen op Februari 15, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>

- Schoenmaker, F., Luijckx, M., & Saija, D. (2018). *Artikel 32 Successiewet 1956 - Vrijstellingen erfbelasting*. Opgeroepen op Februari 2, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Segers, A. (2017). *Resilience in familiebedrijven*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van <https://uhdspace.uhasselt.be/dspace/bitstream/1942/24797/1/00000000-c068-4c2f-bef3-313173b12eac.pdf>
- Senden, C. (2016). *Hoge Raad vs. A-G IJzerman: Is de Bedrijfsopvolgingsregeling in de Successiewet 1956 in strijd met het Gelijkheidsbeginsel?* Opgeroepen op Januari 31, 2018, van <http://openjournals.maastrichtuniversity.nl/Marble/article/view/348/291>
- Silvis, H., Stolwijk, H., Terluin, I., Oostenbrugge, H. v., Veen, H. v., Wisman, A., . . . Bangma, K. (2014). *Internationale benchmark Nederlands agrosectorbeleid*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/304997>
- Silvis, H., Veen, H. v., & Voskuilen, M. (2014). *Fiscale faciliteiten agrosector*. Opgeroepen op Januari 31, 2018, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/306996>
- Snoo, E. d. (2017, Juni 20). *Bedrijfsopvolgers hebben het moeilijk*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van Boerenbusiness: <http://www.boerenbusiness.nl/artikel/10874898/bedrijfsopvolgers-hebben-het-moeilijk>
- Stokkers, R., Alebeek, F. v., & Boxtel, M. v. (2014). *Overdracht met nieuwe combinatie van rechtsvormen*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/307112>
- Teeffelen, L. v. (2009). *Adviseurs aan het woord: werk- en zienswijze bij bedrijfsoverdracht*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van http://www.gertjanschop.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/topopvolger_adviseurs_aan_het_woord.pdf
- Teeffelen, L. v. (2015). *Groeiende impact van bedrijfsopvolging op de Nederlandse economie*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van http://scholar.google.nl/scholar_url?url=https%3A%2F%2Fwww.onderzoek.hu.nl%2F~%2Fmedia%2Fsharepoint%2Flectorat%2520financieel-economische%2520advisering%2520bij%2520innovaties%2F2015%2F2015%2520teeffelen%2520impact%2520bedrijfsoverdrachten%2520toegenomen
- Teeffelen, L. v., & Hajee, H. (2013). *Bedrijfsoverdracht moet hoger op de agenda*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van <https://surfsharekit.nl/publiek/hu/79dbcc24-5348-499a-bfd5-8bfa19e06546>
- Toledo, H. v. (2018). *Artikel 3.125 Wet Inkomstenbelasting 2001 - Lijfrentevoorzieningen*. Opgeroepen op Februari 5, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Toledo, H. v. (2018). *Artikel 3.129 Wet inkomstenbelasting 2001 - Omzetting stakingswinst in lijfrente*. Opgeroepen op Februari 1, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Turenhout, M., Taal, C., & Haan, H. d. (2014). *Bedrijfsovername*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/327109>
- Uitvoeringsregeling Invorderingswet 1990*. (2009). Opgeroepen op Januari 31, 2018, van Belastingtips: http://www.belastingtips.nl/files/invorderingswet/uitvoeringsregeling_invorderingswet_1990.pdf

- Vandebosch, W. (2016). *De relatie tussen de mate van vertrouwen en de planning van de opvolging binnen een familiebedrijf*. Opgeroepen op Januari 29, 2018, van <https://uhdspace.uhasselt.be/dspace/bitstream/1942/22252/1/10298212015635.pdf>
- Veen, H. v., Silvis, H., Meulen, H. v., & Voskuilen, M. (2015). *Visies uit de agrarische praktijk op de landbouwwijziging*. Opgeroepen op Januari 30, 2018, van <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/340424>
- Verhoeven, N. (2014). *Wat is onderzoek?* Den Haag: Boom Lemma Uitgevers. Opgeroepen op Februari 1, 2018
- Vos, J. (2010). Determinanten van succesvolle opvolging in private familiebedrijven. Opgeroepen op Januari 29, 2018
- Vrolijk, J. (2018). *Artikel 1.1 Wet inkomstenbelasting - Inkomstenbelasting*. Opgeroepen op Februari 1, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>
- Waninge, M. (2018). *Artikel 25 Invorderingswet 1990 - Uitstel van betaling*. Opgeroepen op Januari 31, 2018, van NDFR: <http://www.ndfr.nl/>